

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Sabinos Maliutinos,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Eutanazija: teisės, etikos ir moralės principai
Euthanasia: Legal, Ethical and Moral Principles**

Vadovas: doc. dr. Jaunius Gumbis

Recenzentė: asist. dr. Rūta Bakševičienė

Vilnius

2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe atskleidžiama eutanazijos samprata bei esmė, išskiriamos jos rūšys. Eutanazija vertinama kitų aktualių Žmogaus teisių kontekste, nustatant jų turinį. Analizuojamas eutanazijos įteisinimas lyginamuoju aspektu, apibrėžiant valstybes, kuriose eutanazija yra visiškai arba dalinai įteisinta bei šalis, kuriose eutanazija yra uždrausta. Atskleidžiant teisės, etikos ir moralės principų esmę, nustatoma jų reikšmė sprendžiant klausimą dėl eutanazijos legalizavimo ir galiausiai padaroma išvada, ar eutanazija laikytina teise, ar laisve, ar pasirinkimu.

Pagrindiniai žodžiai: eutanazija, asistuota savižudybė, gera mirtis, aktyvioji eutanazija, pasyvioji eutanazija, teisė į orią mirtį.

In this paperwork, the concept and essence of euthanasia is revealed, and its types are distinguished. Euthanasia is evaluated in the context of other relevant Human Rights, determining their content. The legalization of euthanasia is analyzed in a comparative aspect, defining countries where euthanasia is fully or partially legalized and countries where euthanasia is prohibited. Revealing the essence of the principles of law, ethics and morality, their significance in solving the issue of euthanasia legalization is determined and finally a conclusion is made whether euthanasia is considered a right, a freedom, or a choice.

Keywords: euthanasia, assisted suicide, good death, active euthanasia, passive euthanasia, the right to a dignified death.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. Eutanazijos vertinimas kitų Žmogaus teisių kontekste.....	5
1.1. Eutanazijos samprata bei rūšys.....	5
1.2. Eutanazijos santykis su kitomis Žmogaus teisėmis	8
1.2.1. Eutanazija ir Žmogaus teisė į gyvybę.....	8
1.2.2. Eutanazija ir Žmogaus teisė į laisvę	11
1.2.3. Eutanazija ir Žmogaus teisė į autonomiją.....	13
1.2.4. Eutanazija ir Žmogaus teisė į privatumą	16
1.2.5. Eutanazija ir Žmogaus teisė į lygybę.....	17
2. Eutanazijos įteisinimo analizė lyginamuoju aspektu.....	21
2.1. Valstybės, kuriose eutanazija įteisinta pilna apimtimi	21
2.2. Valstybės, kuriose eutanazija įteisinta dalinai	23
2.3. Valstybės, kuriose uždrausta eutanazija	26
3. Eutanazijos įteisinimo vertinimas teisės, etikos ir moralės principų kontekste.....	30
3.1. Teisės, etikos ir moralės principų sąvokų apibrėžimas	30
3.2. Teisės, etikos ir moralės principų įtaka valstybės pozicijai dėl eutanazijos įteisinimo	32
3.3. Eutanazija – teisė, laisvė, ar pasirinkimas?	33
IŠVADOS.....	35
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	38
SANTRAUKA	42
SUMMARY	43

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Žmogaus teisė į gyvybę yra išskirtinė ir absoliuti visų kitų egzistuojančių Žmogaus teisių atžvilgiu. Minėtos teisės apsaugai užtikrinti kone visose šiuolaikinio pasaulio valstybėse yra įtvirtinti skirtingi mechanizmai ir priemonės. Šiame kontekste didžioji dalis šalių susiduria su eutanazijos legalizavimo dilema, kuri natūraliai iškyla konkrečiai valstybei siekiant atrasti balansą tarp Žmogaus teisės į gyvybę užtikrinimo bei pagarbos Žmogaus pasirinkimo laisvei. Pastarąją suponuoja Žmogaus orumas, esantis visų Žmogaus teisių, tame tarpe ir teisės į gyvybę, pagrindu, tad be kita ko iškyla natūralus klausimas: eutanazija yra teisė, laisvė ar pasirinkimas? Akivaizdu, kad nagrinėjamo klausimo fone tarpusavyje susikerta skirtingi nevienalyčiai principai – etiniai, teisiniai, moraliniai – taigi, diskusijos apie eutanaziją nenutyla viso pasaulio mastu, o vieningos ir teisingos nuomonės minėtu klausimu iki šiol nėra (ir vargu, ar gali būti). Lietuvos kontekste nesutarimai kyla net dėl pačios eutanazijos sąvokos ir tai yra svarbi problema, kadangi apibrėžimo nustatymas yra atspirties taškas tolimesnei teisėkūrai. Šiuo pagrindu verta išsamiau panagrinėti eutanaziją kaip atskirą procedūrą, nustatyti jos esmę ir to pasėkoje atsižvelgti į aktualiausias eutanazijos klausimui Žmogaus teises ir vertybes – Žmogaus teisę į gyvybę, neatskiriamą nuo Žmogaus orumo, Žmogaus teisę į laisvę, Žmogaus teisę į autonomiją, Žmogaus teisę į privatumą bei Žmogaus teisę į lygybę. Nustačius minėtų vertybių turinį bei eutanazijos esmę, atsiranda galimybė vertinti eutanazijos įteisinimo klausimą lyginamuoju aspektu, atsižvelgiant į egzistuojančius teisės, etikos ir moralės principus. Pažymėtina, kad nagrinėti eutanazijos įteisinimo problematiką yra itin aktualu: pastaruoju metu teisė, kurios deklaratyvi paskirtis yra užtikrinti įtvirtintas Žmogaus teises, nustato vis daugiau draudimų, tuo pačiu apribodama Žmogaus prigimtines teises ir laisves bei galimybę pasirinkti. Eutanazijos atveju, jos neįteisinant, viena vertus, siekiama užtikrinti Žmogaus teisę į gyvybę, tačiau, kita vertus, yra padalinamas Žmogaus vientisumas, skaidant Jo egzistavimo etapus į gyvenimą ir mirtį, tuo pačiu ir pažeidžiant minėtąją Žmogaus teisę į gyvybę bei Jo orumą – eutanaziją įteisinančio reguliavimo nebuvimas nepanaikina Žmogaus galimybės ir laisvės disponuoti savo gyvybe, taigi ir ją nutraukti.

Darbo tikslas. Atsižvelgiant į nagrinėjamos temos aktualumą, šiam mokslo tiriamajam darbui keliamas tikslas – iširti eutanazijos įteisinimo problematiką aktualių Žmogaus teisių bei atitinkamų teisės, etikos ir moralės principų kontekste, patikrinant **hipotezę:** *Eutanazijos įteisinimas yra pagarbos Žmogaus orumui išraiška.*

Darbo uždaviniai. Nurodytam tikslui pasiekti yra keliami tokie uždaviniai:

1. Nustatyti eutanazijos turinį ir jos esmę, analizuojant eutanazijos sampratą bei rūšis. Įvertinti eutanazijos santykį su kitomis Žmogaus teisėmis, tokiomis kaip Žmogaus teisė į gyvybę, į laisvę, į autonomiją, į privatumą bei į lygybę, atskleidžiant jų esmę bei nustatant galimas problematikas.
2. Įvertinti eutanazijos įteisinimą lyginamuoju aspektu, ištiriant valstybes, kuriose galioja absoliutus eutanazijos įteisinimas, šalis, kuriose eutanazija yra legalizuota tam tikra apimtimi bei valstybes, kuriose eutanazija yra uždrausta.
3. Apibrėžti teisės, etikos ir moralės principų sąvokas, ir tuo pagrindu iširti, kokią įtaką minėti principai, priklausomai nuo jų turinio, turi abiejų kategorijų – ir įteisintųjų, ir neįteisintųjų – valstybėse eutanazijos legalizavimo klausimu. Pasvarstyti atsakymą į klausimą, kas yra eutanazija – teisė, laisvė ar pasirinkimas?

Objektas – eutanazija kaip teisė, kaip laisvė ir kaip pasirinkimas, taip pat – kaip teisinio reguliavimo objektas.

Tyrimo metodai. Rengiant rašto darbą buvo pradėta nuo mokslinės literatūros analizės metodo, kuris buvo dominuojantis viso rašto darbo rengimo metu, kadangi sprendžiant kiekvieną iškeltą darbui uždavinį reikėjo pirmiausiai remtis teorija, kuri nurodyto metodo pagalba ir buvo renkama. Lingvistinio metodo pagalba buvo apibrėžiamos skirtingos sąvokos, aktualios nagrinėjamai temai. Sisteminis metodas buvo naudojamas lyginant eutanazijos apibrėžimus, kas buvo svarbu atitinkamoms išvalgoms padaryti. Lyginamąjį metodą buvo pasitelkiama vertinant eutanazijos įteisinimą ar jo nebuvimą skirtingose valstybėse. Apibendrinimo metodas buvo naudojamas kiekvienos struktūrinės dalies pabaigoje – jo pagalba padarytų išvalgų pagrindu buvo prieinama prie konkrečių išvadų.

Darbo originalumas. Analizuojant mokslinius darbus, susijusius su eutanazijos įteisinimo problematika, pastebima, jog juose iš esmės vertinama įteisinimo struktūra lyginamuoju aspektu, siaurai analizuojamas vienas ar kitas probleminis aspektas arba nagrinėjamas eutanazijos įteisinimo klausimas kitų Žmogaus teisių atžvilgiu, neišryškinant Žmogaus orumo, kaip fundamentalios vertybės, taip pat nesvarstant klausimo, ar eutanazija laikytina teise, ar laisve, ar pasirinkimu. Taigi, šio mokslo tiriamojo darbo originalumas pasireiškia tuo, kad eutanazijos įteisinimo problematika bus vertinama būtent iš minėto – naujo – požiūrio kampo.

Svarbiausi šaltiniai. Akivaizdu, kad aktualiausi nagrinėjamai temai šaltiniai yra Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija bei Lietuvos Respublikos Konstitucija, kadangi jose įtvirtintos fundamentalios Žmogaus teisės bei laisvės, kurios yra reikšmingos eutanazijos įteisinimo klausimui. Svarbiausias šiam darbui

mokslinis straipsnis yra Jauniaus Gumbio „Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu“, kadangi šiame darbe eutanazijos įteisinimo klausimas vertinamas būtent Žmogaus teisių, kurios yra viso ko atspirties taškas, kontekste, taip pat minėtame straipsnyje yra iškeliami aktualūs probleminiai aspektai, kylantys atitinkamų Žmogaus teisių fone. Kitas šaltinis, kuris buvo plačiai naudojamas aprašant valstybės, kuriose įteisintos abi eutanazijos rūšys, arba tik pasyvioji – tinklalapis World Population Review, kuriame yra pateikti naujausi duomenys.

1. Eutanazijos vertinimas kitų Žmogaus teisių kontekste

1.1. Eutanazijos samprata bei rūšys

Kiekviena šiuolaikinio civilizuoto pasaulio valstybė užtikrina nemažai įvairiausių Žmogaus teisių, kurios laikomos pamatinėmis ir dėl to – neatsiejamomis nuo Žmogaus. Be abejo, kiekviena jų yra svarbi ir turi būti garantuojama, tačiau tais atvejais, kuomet „susikerta“ dvi skirtingos Žmogaus teisės, tenka pasverti, kuri iš jų yra „prioritetinė“ ir, atitinkamai, ginti ją, net ir pažeidžiant ant kitoje įsivaizduojamų svarstyklių pusėje esančios lėkštės gulinčią teisę. Šiame kontekste egzistuoja viena išskirtinė ir absoliuti teisė – Žmogaus teisė į gyvybę. Dėl jos ypatingo pobūdžio šiai teisei taikoma itin griežta apsauga, kuri pirmiausia yra susijusi su draudimais, tad kartais atrodo, jog teisė į gyvybę tampa reikšmingesnė, negu pats „gyvybės savininkas“ – Žmogus. Šiame fone vienas iš ypatingai daug diskusijų keliančių klausimų yra eutanazijos įteisinimas.

Pats eutanazijos apibrėžimas buvo įvestas XVI amžiuje anglų filosofo Franciso Bacono, kuris teigė, jog gydytojo pareiga yra ne tik taisyti sveikatą, bet ir mažinti skausmą bei kančias; ne tik tuomet, kai toks sumažinimas gali padėti išsigydyti, bet ir tais atvejais, kuomet juo siekiama sudaryti palankias sąlygas ramiam ir lengvam išėjimui. Tokiais atvejais, anot autoriaus, eutanazija yra ne menka palaima (Biotti-Mache, 2016, p. 6). Analizuojant pateiktą apibrėžimą, pastebima sąsaja su paliatyviaja pagalba, kurios esmė, anot Visuotinės lietuvių enciklopedijos, yra „siekti kuo geresnės ligonių ir jų artimųjų gyvenimo kokybės, stengtis sumažinti ligonio socialinę izoliaciją, susijusią su ligos progresavimu, nerimą ir baimę, leisti žmogui numirti oriai, o jo artimiesiems tuo metu suteikti reikiamą pagalbą“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Vertinant F. Bacono pateiktą mintį apie gydytojo pareigą rūpintis gydomojo sveikata ne tik esant tikimybei, jog pastarasis pasveiks, bet ir nesant vilties nugalėti ligą, paliatyviosios pagalbos kontekste, galima teigti, jog F. Baconas eutanaziją prilygina ramiam ir lengvam išėjimui, kuriam sąlygų sudarymą savo esme aprėpia ir paliatyvioji pagalba. Šiuo pagrindu darytina išvada, kad pagal eutanazijos termino pradininką F. Baconą, eutanazija yra ne kas kita, kaip paliatyvioji pagalba.

Atkreiptinas dėmesys, kad pati eutanazija atsirado žymiai anksčiau, negu buvo pirmą kartą oficialiai apibrėžta. Senovės pasaulyje buvo labai paplitusi savižudybė per „tarpininką“, ir aristokratai ir turtingieji tą atlikdavo vergų arba išlaisvintų vergų gydytojų, kuriuos šiuo tikslu laikė, pagalba. Pastebėtina tai, jog tuo metu eutanazija neturėjo tokio santykinai ribojamojo pobūdžio, koks jai yra suteikiamas dabar. Be to, svarbu pabrėžti, kad klasikinėje graikų kalboje pats žodis „eutanazija“ kelia abejonių: kai kurie teigia, jog

eutanazijos žodžio nėra literatūroje, o gražią mirtį reiškia „kalos thanatos“, tuo tarpu kiti vartoja praveiksmį „euthanatôs“, turėdami omenyje „minkštą mirtį“, o tam tikrais atvejais - veiksmazodį „euthanateó“, kuris reiškė išeiti maloniai. Epikūriečiai pabrėždavo galimybės pasirinkti mirties būdą malonumą, tuo tarpu stoikai vertino filosofiską savižudybę, vadovaujantis protu <...> (Biotti-Mache, 2016, p. 2). Vertinant Senovės pasaulyje paplitusius požiūrius į eutanaziją, pastebėtina, kad jie buvo labai panašūs: visais atvejais buvo akcentuojamas laisvės aspektas, kuomet Žmogus sąmoningai ir nieko neverčiamas pasirinkdavo mirtį ir priimdavo ją.

Grįžtant prie mūsų dienų, pastebima, kad eutanazijos samprata kiek pakito bei išsiplėtė. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje eutanazija aiškinama kaip „neišgydomo ligonio neskausmingas numarinimas vaistais ar kitu būdu, norint jį apsaugoti nuo merdėjimo (agonijos) ar nepagydomos mirštamų ligų kančių arba vykdant teismo nuosprendį“. Ten pat pateikiami keli eutanazijos skirstymai: pirmu atveju eutanazija skirstoma į aktyviają, kuomet „medikas pacientui suleidžia gyvybę nutraukiančių preparatų“, pasyviają, kuomet „pacientui neskiriama gyvybę pratęsiančių priemonių“ bei asistuojamąją savižudybę – „paskutinį veiksma atlieka ne medikas, o pats pacientas“; antru atveju išskiriama savanoriškoji eutanazija bei nesavanoriškoji eutanazija. Savanoriškoji eutanazija pasireiškia tuo, kad sąmoningas asmuo¹ – pacientas – prašo nutraukti gyvybę, o nesavanoriškoji – nesąmoningo žmogaus, pvz., esančio negrįžtamų komos būsenos, gyvenimo sutrumpinimas (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023).

Anot medicinos etikos specialisto profesoriaus Eugenijaus Gefeno, „Eutanazija galėtų būti apibūdinta kaip sąmoningas vieno asmens veiksmas, kuriuo nutraukiama kito asmens gyvybė, siekiant išvaduoti pastarąjį nuo kančių“ (Gefenas, 1995, p. 9). Profesorius Andrius Narbekovas yra kritiškai įvertinęs pateiktą apibrėžimą. Anot jo, E. Gefenas nenurodė esminių elementų, kurie leistų atriboti eutanaziją nuo nužudymo: „Kiekvienas žmogus, atėmęs kito asmens gyvybę, kad ir iš gailėsčio, galėtų teigti įvykdęs eutanaziją. Tačiau eutanazijos terminas vartojamas, kai žmogus, atimantis gyvybę, yra gydantis gydytojas, o asmuo, kurio gyvybė sunaikinama yra jo pacientas, kenčiantis dėl kokios nors ligos“. Autorius pastebi ir tai, kad E. Gefeno apibrėžimas apibūdina tik aktyviają eutanazijos formą, nepaliekant vietos pasyviajai (Narbekovas, 2008, p. 28).

Rusų mokslininkas Viktor Znakov (toliau – V. Znakov) nurodo, jog verčiant eutanazijos terminą iš graikų kalbos, ji suprantama kaip gera mirtis, ir taip pat išskiria dvi

---

¹ Atkreiptinas dėmesys, kad darbe bus stengiamasi vartoti sąvoką „Žmogus“, pabrėžiant Žmogaus unikalumą. Sąvoka „asmuo“ bus aptinkama tik tuomet, kai bus cituojami kiti šaltiniai, arba tikslingai kalbant civilinės teisės kontekste.

eutanazijos rūšis: pasyviają ir aktyviają. Pasyviają eutanaziją autorius apibūdina kaip atsisakymą pradėti gyvybę palaikančią terapiją arba jos nutraukimą. Aktyvioji eutanazija apibrėžiama kaip beviltiškai sergančio paciento beskausmis numarinimas, kurį atlieka gydytojas. Pastarąją V. Znakov skirsto į tris rūšis: numarinimas iš gailesčio pacientui (atliekamas neturint paciento sutikimo, kuomet jis negali išreikšti savo sutikimo, būdamas komos būsenos); paciento numarinimas jo prašymu; savižudybė gydytojo pagalba, kuomet gydytojas duoda pacientui į rankas mirtiną vaistą (Znakov, 2005, p. 5). Pastebima, kad iš esmės nurodytas skirstymas atitinka pirmojo šaltinio pateikiamas eutanazijos rūšis atsižvelgiant į gydomojo valios išreiškimo laipsnį, tiesiog V. Znakov detalizuoja šį skirstymą, priskirdamas jį prie aktyviosios eutanazijos rūšies.

Pasitelkiant Lietuvos Respublikos (toliau – LR) teisėkūrą, aptinkamas toks eutanazijos apibrėžimas: „Eutanazija – sąmoningas, šio įstatymo reikalavimus atitinkantis terminalinės būklės paciento gyvybės nutraukimas, kai esant paciento pageidavimui aktyviais veiksmais gyvybę nutraukia kitas asmuo – eutanazijos atlikimo teisę turintis gydytojas“ (Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas, 2015). Vertinant pateiktą sampratą pastebima, kad savo esme ji atkartoja nagrinėtus aukščiau eutanazijos apibrėžimus, tačiau atsiranda „terminalinės būklės“ sąvoka, minimos įstatyme įtvirtintos sąlygos, kurias turi atitikti pacientas, taip pat pabrėžiama, jog gyvybę nutraukiama aktyviais veiksmais – t. y. įtvirtinama aktyvioji eutanazijos forma, be to, atliekama tai yra ne bet kokio gydytojo, o turinčio eutanazijos atlikimo teisę.

Pažymėtina, kad jeigu visuotiniu lygmeniu eutanazijos apibrėžimas daugiau ar mažiau yra vienodas, nacionaliniu lygmeniu situacija yra kiek įdomesnė: užsiminus apie tai, jog buvo svarstytas LR eutanazijos įstatymo projektas, kyla pagrįstas klausimas, kodėl jis vis dėlto nebuvo priimtas ir šioje vietoje verta paminėti reikšmingiausią po LR Konstitucijos (toliau – Konstitucija) teisės aktą, užtikrinantį Žmogaus gyvybės apsaugą – LR Baudžiamąjį kodeksą (toliau – Baudžiamasis kodeksas). Jo 134 straipsnyje (toliau – str.) yra numatyta baudžiamoji atsakomybė asmeniui, kuris „beviltiškai sergančio žmogaus prašymu padėjo jam nusižudyti“ (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Pažymėtina, jog eutanazija neįvardijama tiesiogiai, tačiau pastebima, jo yra visi eutanazijai būdingi požymiai: beviltiškai sergantis Žmogus, jo išreikštas prašymas, padėjimas nusižudyti, t. y. sergančio Žmogaus prašymo įgyvendinimas. Būdų, kuriais atliktas padėjimas nusižudyti yra laikomas nusikaltimu aptariamo straipsnio prasme, Baudžiamasis kodeksas nenumato.

Vertinant šiuolaikinę eutanazijos sampratą istoriniame kontekste, pastebima, kad laikui bėgant ji įgijo kitokią reikšmę: jeigu anksčiau eutanazija egzistavo iš esmės

šiuolaikinės asistuojamosios savižudybės pavidalu ir buvo vertinama teigiamai, kadangi leisdavo ramiai ir lengvai pasitraukti iš gyvenimo realizuojant savo laisvą mirties pasirinkimą, dabar eutanazija įgijo neigiamą atspalvį. Atsirado eutanazijai įvykdyti būtinos sąlygos, kurių pagrindinės – nepagydoma liga, kamuojanti Žmogų ir sukelianti jam dideles kančias bei siekis išvaduoti tokį Žmogų iš jo patiriamų išgyvenimų, taigi mūsų laikais eutanazija gali būti atliekama tik gydytojo ir tik atitinkamos būklės paciento atžvilgiu. Be to, anksčiau eutanazija nebuvo skirstoma pagal veikimo būdą ir pagal gydomojo valios išreiškimo laipsnį, kadangi eutanazija buvo pasirenkama laisva valia, ir ji buvo laikoma gėrybe.

Lyginant pirminę eutanazijos reikšmę ir šiuolaikinę, visuotinai priimtą, su šio instituto apibrėžimu, kuris išplaukia iš įtvirtintos Baudžiamajame kodekse atsakomybės už padėjimą nusižudyti, akcentuotinas kontrastas tarp šio veiksmo motyvo suvokimo: pirmu atveju yra pabrėžiamas noras padėti išsivaduoti iš kančių, arba, prisimenant F. Baconą, eutanazija netgi gali būti laikoma paliatyviosios pagalbos suteikimo būdu, tuo tarpu Baudžiamajame kodekse motyvas nėra pabrėžiamas, užtai pats veiksmas apibrėžiamas kaip „padėjimas nusižudyti“ ir šioje vietoje jau išryškėja problema – kategoriška valstybės pozicija šiuo klausimu. Matomai, pats mirties faktas lemia požiūrį, jog įteisinti eutanaziją tolygu nužudymo įteisinimui. Tokiam požiūriui priešpastatant pirminę eutanazijos esmę, kurią atskleidė graikai, akivaizdu, kad ilgainiui ji buvo reikšmingai iškreipta ir dėl to šiuolaikinėje visuomenėje eutanazijos įteisinimas yra vienas itin daug diskusijų keliančių klausimų.

1.2. Eutanazijos santykis su kitomis Žmogaus teisėmis

1.2.1. Eutanazija ir Žmogaus teisė į gyvybę

Nustačius eutanazijos esmę, jog ji susijusi su Žmogaus gyvybės nutraukimu, kyla poreikis aptarti esminę Žmogaus teisę – teisę į gyvybę, su kuria iš pirmo žvilgsnio eutanazija nėra suderinama.

Nacionaliniu lygmeniu svarbiausias teisės aktas, garantuojantis Žmogaus teisę į gyvybę, be abejo, yra Konstitucija. Jos 19 straipsnyje yra nurodyta: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Pažymėtina tai, jog minėta vertybė yra įtvirtinta LR Konstitucijos II skirsnio pradžioje – ši aplinkybė pabrėžia didelę Žmogaus teisės į gyvybę reikšmę. Žmogaus teisės į gyvybę svarbą pabrėžė ir LR Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime

nurodęs, jog „Svarbiausia prigimtinė žmogaus teisė yra teisė į gyvybę“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas).

Europos Sąjungos mastu aktualu yra paminėti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnio 1 dalį, kurioje taip pat yra įtvirtinta Žmogaus teisė į gyvybę: „Kiekvieno asmens teisė į gyvybę saugo įstatymas. Negalima tyčia atimti niekieno gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį dėl nusikaltimo, už kurį tokią bausmę nustato įstatymas“ (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). 2 dalyje įtvirtintos aplinkybės, kurioms esant gyvybės atėmimas nėra laikomas aptariamo straipsnio pažeidimu, tačiau šio rašto darbo rėmuose minėta dalis nėra aktuali, pažymėtina tik tai, jog tarp nurodytų aplinkybių nėra minima eutanazija.

Tarptautiniu lygmeniu Žmogaus teisės į gyvybę atžvilgiu reikšmingiausia yra Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, kurios 3 straipsnyje yra nurodyta, jog kiekvienam žmogui yra užtikrinama teisė į gyvybę, laisvę ir asmens saugumą (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948).

Vertinant pateiktas bene svarbiausiuose Žmogaus teisių atžvilgiu teisės aktuose tarptautiniu bei nacionaliniu lygmeniu įtvirtintas nuostatas, susijusias su Žmogaus teise į gyvybę, išvelgiama ypatinga minėtosios teisės reikšmė, taip pat pabrėžiamas jos absoliutus pobūdis, kadangi Žmogaus teisė į gyvybę išryškinama kitų egzistuojančių teisių fone kaip svarbiausia. Tačiau šiame kontekste kyla problema, ar Žmogaus teisė į gyvybę aprėpia ir Jo teisę į mirtį, ar teisė į gyvybę savaimė paneigia teisę į mirtį? Siekiant apsvarstyti šį klausimą, verta prisiminti kitą pamatinę vertybę, glaudžiai susijusią su Žmogaus teise į gyvybę – Žmogaus orumą².

LR Konstitucijoje orumo apsauga yra numatyta 21 str. 2 d.: „Žmogaus orumą gina įstatymas“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 13 pradžioje būtinumas panaikinti mirties bausmę argumentuojamas taip: „<...> kiekvieno teisė į gyvybę yra pagrindinė demokratinės visuomenės vertybė ir, siekiant apsaugoti šią teisę bei visiškai pripažinti visų žmonių prigimtini orumą“ (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos preambulėje įtvirtinta nuostata, jog „<...> visų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948).

---

² Pastebėtina, kad orumo sąvoka yra labai plati ir ją galima analizuoti skirtingais aspektais, tačiau šiame darbe orumo kategorija bus vartojama kaip neatsiejama Žmogaus dalis eutanazijos kontekste bei siejant orumą su kitomis Žmogaus teisėmis.

Vertinant aukščiau nurodytas nuostatas, prieinama prie išvados, jog Žmogaus orumas yra kiekvieno individo prigimtinė vertybė ir, svarbiausia, ji yra pamatinė, kas tiesiogiai yra nurodyta Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje. Šiuo pagrindu galima teigti, jog absoliutus Žmogaus teisės į gyvybę pobūdis negali lemti Žmogaus orumo pažeidimo siekiant apsaugoti Žmogaus gyvybę, kadangi pati Jo gyvybė negali egzistuoti be orumo. Šią įžvalgą patvirtina Konstitucinio Teismo nurodymas: „Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai <...> žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus vientisumą ir jo nepaprastą esmę, yra aukščiau įstatymo. Atsižvelgiant į tai, žmogaus gyvybė ir orumas vertintini kaip ypatingos vertybės, Konstitucijos paskirtis tokiu atveju yra užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą. Šie reikalavimai keliami visų pirma pačiai valstybei“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas).

Visuotinė lietuvių enciklopedija orumo sąvoką traktuoja taip: „Orumas gali būti suprantamas ir kaip įgimtas žmogaus vertingumas, nuo gimimo būdingas kiekvienam individui kaip teisės subjektui (žmogaus orumas), ir kaip konkretaus asmens savęs vertinimas, susijęs su doros, intelekto ir išsilavinimo lygiu, turimomis vertybėmis, elgesiu visuomenėje ir savo veiksmais, ypač pareigų aplinkiniams vykdymu, susikurtu socialiniu vertingumu (asmenybės orumas)“. Papildomai nurodoma, jog orumas turi bendro su garbe, tačiau orumas susijęs su tuo, kaip asmuo viduje save vertina, kokį jis susikuria individualų vertingumą (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Vertinant pateiktą eutanazijos apibrėžimą pastebėtina, kad eutanazijos įteisinimo klausimo kontekste Žmogaus teisė į orumą ypatingai išryškėja, kadangi, prisimenant šiuolaikinę eutanazijos sampratą, siejamą su Žmogaus beviltiška sveikatos būkle ir Jo patiriamomis kančiomis, minėta teisė „šiuo atveju yra ne kas kita kaip siekis nebūti pažemintam, kaip savaime suprantamas reikalavimas suteikti galimybę asmeniui priimti savarankiškai lemiamus sprendimus pačiomis sunkiausiomis gyvenimo akimirkomis“ (Gumbis, 2003, p. 44). Akivaizdu, kad Žmogus, neturintis galimybės savarankiškai tenkinti savo elementariausius fiziologinius poreikius, rūpintis savo kūno sveikata bei higienine priežiūra, atlikti skirtingus, įprastus kasdieniam gyvenimui veiksmus, jaučiasi esąs graudus, tad Jo savęs vertinimas sumenkėja ir Jo orumas, tokiu būdu, yra pažeminamas. Atsižvelgiant į tai, yra suprantamas tokio Žmogaus noras nutraukti savo gyvenimą, siekiant išsivaduoti iš tokios apgailėtinos padėties, kad „baigti gyvenimą taip pat garbingai, oriai kaip jį baigia daugelis kitų, „normalių“ žmonių“ (Gumbis, 2003, p. 44).

Apibendrinant išvalgas, padarytas išnagrinėjus Žmogaus teisės į gyvybę bei Žmogaus orumo turinį, galima teigti, kad jos yra vienodai reikšmingos ir nedalomos. Pernelyg suabsoliutinant Žmogaus teisę į gyvybę bei atsiremiant tik į gyvybę kaip tokią, atskiriant ją nuo mirties, kyla grėsmė Žmogaus orumui. Grįžtant prie nagrinėjamos problematikos, o būtent – eutanazijos įteisinimo, prisimenant, jog ji reiškia orią mirtį Žmogui sergant nepagydoma liga, dėl kurios jis neturi galimybės gyventi pilnavertį gyvenimą ir yra kamuojamas kančių, galima suprasti, jog tokios būsenos nei vienas Žmogus nebesijaus oriai. Akivaizdu, kad esant tokiai būsenai, neišvengiamas yra savęs nuvertinimo jausmas – Žmogus jaučiasi pažemintas ir Jo dienos virsta kančia, dėl ko eutanazijos perspektyva tokiam Žmogui atrodo kaip išsivadavimas, kadangi negalėdamas oriai gyventi, Jam atsiveria galimybė bent mirti oriai. Tačiau suabsoliutinant Žmogaus gyvybę, yra pažeminamas Jo orumas, dėl ko tam tikra prasme pati gyvybė praranda savo reikšmę.

1.2.2. Eutanazija ir Žmogaus teisė į laisvę

Eutanazijos kontekste Žmogaus orumo kategorija yra glaudžiai susijusi ne tik su Žmogaus teise į gyvybę, tačiau ir su Jo teise į laisvę, kadangi pastaroji, anot Jauniaus Gumbio, pasitarnauja Žmogaus orumo įgyvendinimui ir apsaugai (Gumbis, 2003, p. 40).

Laisvės sąvoka turi skirtingas reikšmes – vien elektroniniame žodyne yra pateikiamos net keturios skirtingos laisvės sampratos, tačiau aktualiausia eutanazijos kontekste apibrėžia laisvę kaip „turėjimą valios daryti, ką nori“ (Žodynas.lt, 2023). Identiška laisvės reikšmė pateikiama ir J. Gumbio: „bendriausiąja prasme laisvė reiškia galimybę elgtis taip, kaip asmuo nori“ (Gumbis, 2003, p. 37). Vertinant pateiktas sampratas pastebėtina, kad jose akcentuojamas valinis aspektas, kurio atžvilgiu pirmos sampratos pagrindu išryškėja probleminis klausimas – laisvę aiškinant kaip valios veikti atitinkamu būdu turėjimą, keblioje padėtyje atsiduria žmonės, kurių valia arba galimybė ją reikšti yra apribota, pavyzdžiui, neveiksnūs asmenys arba tie, kurių veiksnumas tam tikroje srityje yra apribotas. Eutanazijos kontekste ši problema tampa itin aktuali, kadangi beviltiškos sveikatos būklės Žmogaus galimybės dažnu atveju yra ribotos. Ryškiausias pavyzdys – vegetacinės būklės pacientas, gulintis ligoninėje, kuris negali nei judėti, nei kalbėti, taigi jo valia yra apribota ir įgyvendinama per atstovą. Jeigu traktuoti laisvę suabsoliutinant valinį elementą, nurodytos aplinkybės gali atrodyti kaip pagrindas teigti, jog toks Žmogus nėra laisvas.

Pasitelkiant Kembridžo žodyną, laisvės sąvoka įgyja jau kiek kitokią reikšmę, kadangi nurodytame šaltinyje ji traktuojama kaip Žmogaus teisė ir galėjimas nevaržomai ir nebūnant kontroliuojamam daryti, sakyti, galvoti etc., ką Jis nori (Cambridge Dictionary, 2023). Pateiktas apibrėžimas suponuoja išvadą, jog Žmogaus laisvei nėra būdingas absoliutumas, kadangi esant tam tikroms sąlygoms ji gali būti apribota, kas yra paaiškinama tuo, jog kiekvienas Žmogus yra laisvas tol, kol Jo laisvė nesusikerta su kito Žmogaus laisve, kaip teigė XVIII a. vokiečių filosofas Imanuelis Kantas (Kantas, 1980, p. 86). Šią mintį geriausiai atspindi britų filosofo J. S. Millio žalos principas. Nurodyto principo esmė: vienintelis pagrindas, kuriuo gali būti ribojama Žmogaus laisvė veikti pagal savo valią, motyvuojamas siekiu apsaugoti kitus asmenis nuo atitinkamų veiksmų keliamos žalos (Mill, 1995, p. 128). Šis principas yra įtvirtintas ir LR Konstitucijos 28 str.: „Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo <...> nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Nagrinėjant nurodytu aspektu eutanazijos įteisinimo klausimą, pastebėtina, kad kyla problema, susijusi su žalos, kuri gali būti laikoma pagrindu uždrausti eutanaziją, realumu: ketindamas nutraukti savo gyvybę eutanazijos pagalba, Žmogus nepažeidžia kitų asmenų teisių, o tik įgyvendina savo teisę disponuoti Jam duotąja gyvybe. J. Gumbis pastebi, jog „Dažniausiai tokia žala neturi materialinės išraiškos ir yra daugiau psichologinio ir psichinio ar net teisinį įvertinimą turinčio pobūdžio“, sukelti pasekmes, kurios „yra galimos, bet toli gražu sukeltos ne kiekvieno eutanazijos atvejo“ (Gumbis, 2003, p. 38). Kalbant dėl žalos, kurią patiria Žmogus, išgyvenantis fizines ir psichines kančias, kurioms yra pasmerktas iki gyvenimo pabaigos, akivaizdu, jog ji visais atvejais yra reali, neišvengiama ir didelė. Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes, konstatuotina, jog kiekvienu atskiru eutanazijos atveju, yra būtina pasverti, kuri žala sukeltų didesnius neigiamus padarinius.

Įdomų požiūrį į laisvės terminą pateikia anglų filosofas Isaja Berlinas, kuris teigė laisvei esant daugiasluoksne sąvoka, tačiau autorius akcentavo dvi pagrindines laisvės reikšmes – negatyviają ir pozityviają. „Negatyvioji laisvė“, anot filosofo, yra laisvė tokia apimtimi, kiek jos nevaržo kitas asmuo arba asmenų grupė. Tuo tarpu „pozityvioji laisvė“ kyla iš Žmogaus siekio būti savo gyvenimo šeimininku, ir Jis suvokia, kad yra laisvas tiek, kiek jaučiasi toks esąs, ir tuo pačiu Jis yra pavergtas tiek, kiek yra priverstas pripažinti, jog nėra laisvas (Берлин, 1998, p. 2). Pastebėtina, kad I. Berlino „negatyvioji laisvė“ iš esmės atitinka minėtą aukščiau J. S. Millio žalos principą, kadangi atsižvelgiant į jos pobūdį, suprantama, kad ten, kur Žmogaus laisvė atsiduria kito individo laisvės lauke, jos nebelieka. Kas liečia „pozityviosios laisvės“, ji labiau priklauso nuo konkretaus Žmogaus

individualaus suvokimo savęs ir Jį supančio pasaulio, tačiau visais atvejais aptariama laisvė taip pat nėra absoliuti, kadangi be Žmogaus yra gamta, nuo kurios Jis priklauso, yra laiko kategorija, kuriai kiekvienas Žmogus paklusta etc., o yra dirbtinai sukurti veiksniai, turintys įtakos Žmogaus valiai, kurių ryškiausias pavyzdys – teisė. Eutanazijos atžvilgiu abi I. Berlino išskirtos kategorijos – ir „negatyvioji laisvė“, ir „pozityvioji laisvė“ – yra aktualios, tačiau skirtingais aspektais. Akivaizdu, kad eutanazijos įteisinimo klausimas bendrai, kiekvienoje konkrečioje valstybėje, vertintinas per „negatyviosios laisvės“ prizmę, kadangi svarbu yra nustatyti Žmogui suteikiamos laisvės apimtį, Jam pageidaujant nutraukti savo gyvybę eutanazijos pagalba, kitų asmenų laisvės atžvilgiu. Tuo tarpu apie „pozityviają laisvę“ kyla pagrindas kalbėti kiekvienu konkrečiu eutanazijos atveju, nepriklausomai nuo to, ar yra ji įteisinta tam tikroje valstybėje, ar ne, kadangi šia prasme akcentas nuslenka į Žmogaus siekį ir Jo suvokimą galimybės tą tikslą pasiekti. Valstybėje, kurioje eutanazija nėra legalizuota, Žmogus negali „oficialiai“ eutanazijos pagalba nutraukti savo gyvybės, tačiau šis faktas neeliminuoja Jo galimybės pasirinkti savižudybę, kuri priklauso tik nuo Žmogaus vidinio laisvės veikti apibrėžtose ribose suvokimo. Valstybėje, kurioje eutanazija yra įteisinta, „pozityvioji laisvė“ prasiplečia tiek, kiek Žmogus yra laisvas pasirinkti konkrečią eutanazijos formą ir būdą.

Vertinant laisvės sąvoką išnagrinėtos aukščiau medžiagos pagrindu, prieinama prie išvados, kad laisvė yra Žmogaus galimybė veikti pagal savo valią, tačiau eutanazijos kontekste išryškėja problema, susijusi su žmonių, kurių valia yra apribota, laisve, iškeliant klausimą dėl jos buvimo. Taip pat pabrėžtina, kad laisvei nėra būdingas absoliutumas, ką puikiai iliustruoja J. S. Millio žalos principas bei I. Berlino išskirtos laisvės kategorijos, dėl ko kyla kita problematika, susijusi su laisvės ribų nustatymu. Eutanazijos atžvilgiu laisvė gali būti vertinama sprendžiant bendrai dėl eutanazijos legalizavimo, – tuomet aktualu yra atsižvelgti į minėtą žalos principą, – o gali būti analizuojama, individualiai vertinant kiekvieną atskirą atvejį, ir tuomet laisvė jau tampa vertinamąja kategorija, tad laikytina, kad jos apimtis priklauso nuo Žmogaus suvokimo. Dėl šios priežasties darytina išvada, jog pati savaime laisvė, kaip Žmogaus teisė, nėra pakankamas argumentas, kad vien ja remiantis būtų galima pateisinti eutanazijos legalizavimą, tačiau iš laisvės kyla pagrindas pripažinti eutanaziją teise, kuria, esant tam tikroms sąlygoms, Žmogui turi būti suteikta galimybė pasinaudoti.

1.2.3. Eutanazija ir Žmogaus teisė į autonomiją

Kita Žmogaus teisė, aptartina eutanazijos kontekste bei glaudžiai susijusi su Žmogaus teise į laisvę, yra Žmogaus teisė į autonomiją. Pastebėtina, kad šios dvi teisės dažnai būna tapatinamos, kas nėra teisinga. Tą akcentuoja ir J. Gumbis, pabrėždamas, jog iš tikrųjų jos turi bendrą sąlyčio tašką, tačiau autonomijos „sąvoka vartojama apibūdinant asmens gebėjimą nustatyti gyvenimo taisykles sau pačiam ir savarankiškai priimti sprendimus“. Šiuo pagrindu autorius labai taikliai nurodo, jog „teisė į autonomiją <...> yra prielaida asmens teisei į laisvę kaip galimybei įgyvendinti jau priimtus autonomiškus sprendimus“ (Gumbis, 2003, p. 40). Vertinant J. Gumbio pateiktą išvalgą, pažymėtina Žmogaus teisės į laisvę ir Jo teisės į autonomiją abipusė priklausomybė: apribojus Žmogaus autonomiją, bus neišvengiamai pažeista Jo teisė į laisvę, o suvaržius pastarąją yra užkertama galimybė realizuoti Žmogaus teisę į autonomiją.

Pati autonomija aiškinama kaip „asmens teisė apsispręsti sava valia. Reiškiasi žmogaus savarankiškumu, veiklos ar gyvenimos nepriklausomybe, savaiminiu arba sąmoningu aktyvumu. Autonomija grindžiamas asmens orumas, dorovinis elgesys, prieštaraujantis žmogaus gamtiniam, kultūriniam bei socialiniam sąlygotumui“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Autonomijos reikšmę Žmogaus orumui pabrėžė ir I. Kantas: „autonomija yra kiekvieno žmogaus ir kiekvienos protingos prigimties orumo pagrindas“ (Kantas, 1980, p. 72). Atsižvelgiant į pateiktą autonomijos apibrėžimą bei į jos neatsiejamumą nuo Žmogaus orumo, akivaizdus yra Žmogaus teisės į autonomiją absoliutus pobūdis, kadangi nėra tokio pagrindo, kuriam esant būtų galima apriboti Žmogaus valią bei Jo galimybę savarankiškai priimti sprendimą. Pastebėtina, kad šiame kontekste vėl grįžtama prie problemos, susijusios su teise į autonomiją tų asmenų, kurių veiksnumas yra apribotas pilna apimtimi arba tam tikra dalimi – jų suvokimas ženkliai skiriasi nuo sveiko ir veiksnus asmens, tad jie negali savarankiškai priimti objektyvaus sprendimo. Atsižvelgiant į tai, kyla pagrįstas klausimas dėl tokių Žmonių orumo užtikrinimo, kadangi akivaizdu, kad jų autonomija yra apribota. Tačiau egzistuojant Žmogaus orumo priklausymui nuo Jo autonomijos, tuo atveju, kai pastaroji yra ribojama, kvestionuojamas ir Žmogaus orumas.

Kitas probleminis aspektas, išvelgiamas šiame fone, yra susijęs su Žmogaus, kurio autonomija yra apribota, valios įgyvendinimu, kadangi jis yra realizuojamas per atstovą. Atsižvelgiant į tai, kad tikroji atstovaujamo Žmogaus valia dažnu atveju nėra žinoma, o atstovas teisiškai veikia Jo interesais, eutanazijos kontekste šis momentas tampa itin opiu klausimu, kadangi įteisinus eutanaziją kyla pakankamai didelė piktnaudžiavimo grėsmė. Tuomet, kai nepagydomai sergantis Žmogus, neturintis galimybės reikšti savo valią, tampa našta savo artimiesiems, nusprenddami pasinaudoti eutanazija, jie siekia atsikratyti rūpesčių,

bet ne išvaduoti sergantį Žmogų nuo kančių. Kitas piktnaudžiavimo motyvas gali kilti iš savanaudiškų paskatų, pavyzdžiui, kuomet sergantis Žmogus turi pasirašytą su savo atstovu notariškai patvirtintą išlaikymo iki gyvos galvos (rentos) sutartį, arba kuomet Jis yra sudaręs testamentą. Nurodytais atvejais kyla grėsmė susidurti su suinteresuotų asmenų tyčiniu siekiu nutraukti tokio Žmogaus gyvybę.

Visgi, nepaisant aukščiau minėtos problematikos, susijusios su žmonėmis, kurių teisės į autonomiją įgyvendinimas nėra įmanomas, vertinant eutanaziją nagrinėjamos šiame poskyryje Žmogaus teisės kontekste ir turint omenyje individus, kurių valia nėra apribota, manytina, kad Žmogui turėtų būti suteikiama galimybė pasirinkti eutanaziją. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į Žmogaus teisės į autonomiją esmę, kadangi, anot J. Gumbio, „eutanazijos draudimas gali būti suvokiamas kaip arba ribojantis teisę į autonomiją, arba, pastarąją laikant objektyviai egzistuojančia, moralinės teisės į autonomiją ignoravimas“ (Gumbis, 2003, p. 41). Grįžtant prie įžvalgos dėl Žmogaus teisės į autonomiją absoliutumo, manytina, kad atsisakymas įteisinti eutanaziją turėtų būti vertintinas kaip prieštaraujantis dorovei, kadangi teisėtai apriboti Žmogaus valią, nepaneigus besąlyginio Žmogaus teisės į autonomiją pobūdžio, nėra įmanoma. Apie tai rašo ir I. Kantas: „Valios autonomija – aukščiausias dorovės principas“ (Kantas, 1980, p. 77).

Pateiktos išvados kontekste grįžtant prie neveiksnių ir ribotai veikusių asmenų problematikos Žmogaus teisės į autonomiją įgyvendinimo atžvilgiu, paminėtinas amerikiečių filosofas Džonas Rolsas, kuris pabrėžė didelę racionalumo reikšmę kabant apie Žmogaus autonomiją, akcentuodamas sprendimo priėmimo procesą, o ne jo rezultatą (Rawls, 1999, cituotas Taylor, 2005, p. 316). Būtent tokiu argumentu savo poziciją, anot J. Gumbio, motyvuoja eutanazijos oponentai teigdami, jog „pats reikalavimas įteisinti eutanaziją gali būti grindžiamas asmens teise į autonomiją tiek ir tol, kol asmens sprendimas pasitraukti iš gyvenimo yra iš tiesų racionalus <...>“ (Gumbis, 2003, p. 41). Tačiau atsižvelgiant į sąvokos „racionalus“, kuri aiškinama kaip „protu paremtas, protingas, tikslingas, tinkamas“ (Žodynas.lt, 2023), vertinamąjį pobūdį, akivaizdu, kad objektyviai nustatyti, ar konkrečiu atveju gyvybės nutraukimas racionalumo kriterijų atitinka labiau negu siekis gyvybę išsaugoti, yra sunku, kadangi „kritikai <...> negali vienareikšmiškai patvirtinti, kas, anot jų, turėtų būti tas asmuo, kuris vertins aptariamo pasirinkimo racionalumą – pats asmuo ar kas nors kitas. Pirmuoju atveju mažai tikėtina, kad asmuo nuspręstų pasitraukti iš gyvenimo, nors matytų tam geresnių alternatyvų. Tuo tarpu jei asmens <...> sprendimo racionalumą vertintų tretysis, „protingas“ asmuo, tai vėlgi būtų ne kas kita kaip kišimasis į asmens autonomiją, jos ribojimas arba tiesiog ignoravimas“ (Gumbis, 2003, p. 41).

Taigi, apibendrinant aptartą problematiką Žmogaus teisės į autonomiją santykio su racionalumu kontekste, manytina, kad atsižvelgiant į tai, jog kiekvieno Žmogaus suvokimas to, ką Jis laiko protingu, yra skirtingas bei į Žmogaus teisės į autonomiją pobūdį, visais atvejais nebūtų teisinga suteikti „tretiesiems asmenims“ teisę spręsti Žmogaus gyvybės likimą, pastarajam neturint galimybės reikšti savo valią. Kad ir kaip kartais beatrodytų akivaizdu, jog nutraukti konkrečiam Žmogui gyvybę yra protingesnis sprendimas, negu ją toliau palaikyti, visuomet egzistuoja tikimybė, jog pats Žmogus pasirinktų godžiai kibti į gyvenimą, ir rizika, jog „trečiasis asmuo“, kuriam yra suteikta teisė priimti sprendimą už Žmogų, vedamas savanaudiškų paskatų pasirinks pastarojo gyvybės nutraukimą. Esant situacijai, kuomet Žmogus, atitinkantis civilinės teisės veiksnio kriterijų, sąmoningai priima apsvaistytą sprendimą nutraukti savo gyvybę, kamuojamas didelių kančių dėl nepagydomos ligos, manytina, jog tokio Žmogaus valia turėtų būti įgyvendinama vardan Jo orumo ir pagarbos Žmogaus teisei į autonomiją.

1.2.4. Eutanazija ir Žmogaus teisė į privatumą

Be jau aptartų Žmogaus teisių, paminėtina dar viena, reikšminga eutanazijos kontekste – Žmogaus teisė į privatumą, kuri neabejotinai turi sąsają su nagrinėta Žmogaus teise į autonomiją bei su Žmogaus orumo kategorija.

Nacionaliniu mastu Žmogaus teisė į privatumą yra įtvirtinta LR Konstitucijos 22 straipsnio 1 dalyje: „Žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“, o to pačio straipsnio 4 dalyje yra nurodoma, jog „Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinosi į jo garbę ir orumą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Pažymėtina, kad tarptautiniu mastu Žmogaus teisė į privatumą yra įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950) bei Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 12 straipsnyje (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948), tačiau nurodytų teisės aktų nuostatų formuluotės iš esmės yra identiškos įtvirtintajai LR Konstitucijoje. Konstitucinis Teismas, aiškindamas LR Konstitucijos 22 straipsnį, yra nurodęs, kad jame „įtvirtintos normos gina asmens teisę į privatumą. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją ir kt. Savavališkai ir neteisėtai kišantis į žmogaus privatų gyvenimą kartu yra kėsinamasi į jo garbę bei orumą“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas). Vertinant pateiktą Konstitucinio Teismo išaiškinimą,

pastebėtina, jog apibrėžtų Žmogaus gyvenimo sričių neliečiamybė, garantuojama LR Konstitucijos, reiškia Žmogaus autonomiškumą atitinkamais aspektais, kuris turi būti užtikrinamas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog Žmogaus garbė ir orumas faktiškai įvardijami kaip sudedamoji Žmogaus teisės į privatumą dalis, kadangi pažeidus pastarąją neišvengiamai kyla žala ir aukščiau minėtoms vertybėms.

Nurodyta įžvalga ypatingai reikšminga tampa eutanazijos atžvilgiu, kadangi Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) byloje *Pretty v. the United Kingdom* yra nurodęs, jog Žmogaus privataus gyvenimo gerbimas yra susijęs su Žmogus gyvenimu, o tai, kaip Jis pageidauja praleisti paskutines savo gyvenimo akimirkas, yra gyvenimo proceso dalis, tad Žmogus turi teisę reikalauti, jog taip pat būtų gerbiamas ir Jo sprendimas šiuo klausimu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. balandžio 29 d. sprendimas). Kitas argumentas, sustiprinantis eutanaziją palaikančią poziciją Žmogaus teisės į privatumą kontekste, remiasi požiūriu, jog jeigu teisė į Žmogaus privatumą aprėpia teisės mirti natūraliai gynimą, ji taip pat turi užtikrinti nepagydomai sergančiam Žmogui, atitinkančiam veiksnio kriterijų, teisę pasirinkti greitą ir neskausmingą mirtį. Nepagydomai sergančio Žmogaus gydymo atsisakymas ir Jo pasirinkimas greitesnės mirties teisiškai neturėtų skirtis (Wolhandler, 1984, p. 375).

Atsižvelgiant į Žmogaus teisės į privatumą esmę, darytina išvada, jog ji suponuoja Žmogaus autonomiją, kadangi užtikrina apsaugą nuo kišimosi į Jo privatų gyvenimą. Sprendimas nutraukti gyvybę, lygiai toks pats, kaip ir sprendimas atsisakyti gydymo, priimtas gebančio racionaliai mąstyti Žmogaus, sergančio nepagydoma liga, yra Jo disponavimo savo gyvybe išraiška, tad atitinkamas sprendimas turi būti pagerbtas kitų individų. Šiuo pagrindu galima daryti išvadą, jog užkertant Žmogui galimybę pasirinkti eutanaziją, yra pažeidžiama Jo teisė į privatumą, kadangi tokiu būdu yra įsikišama į Jo asmeninį gyvenimą, į Jo priimamą sprendimą, dėl ko kartu kvestionuojama yra Žmogaus teisė į autonomiją dar vienu aspektu bei pažeidžiamas Jo orumas.

1.2.5. Eutanazija ir Žmogaus teisė į lygybę

Dar viena teisė, kurią svarbu aptarti eutanazijos kontekste, yra Žmogaus teisė į lygybę, įtvirtinta skirtinguose teisės aktuose kiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu mastu.

Pastebėtina, kad lygybė yra garantuojama skirtingais pagrindais, pavyzdžiui, LR Konstitucijoje yra įtvirtinta, jog „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992), o Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje lygybė netiesiogiai yra

įtvirtinta jos 1 straipsnyje, kuriame pasakyta, jog „Aukštosios Susitariančios Šalys kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja šios Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves“ (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950). Pastebėtina, kad pateiktos nuostatos užtikrina asmenų lygybę daugiau teisine, politine prasmėmis, tačiau eutanazijos atžvilgiu aktualiausia nuostata yra įtvirtinta Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnyje: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis <...>“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948), kadangi ji įtvirtina Žmogaus tarp kitų individų vadinamąją „vidinę“ lygybę – savo orumu.

Eutanazijos įteisinimo klausimo kontekste minėtoji lygybė yra itin reikšminga, kadangi, anot J. Gumbio, atsižvelgiant į tai, jog „daugelyje pasaulio valstybių savižudybė nėra teisiškai baudžiamas ar draudžiamas aktas <...> asmenys, kurie dėl sveikatos būklės negali be kitų asmenų pagalbos pasitraukti iš gyvenimo, neturi tokių pasirinkimo galimybių, kokias turi visi kiti veiksnūs asmenys. Tokie asmenys gali teigti, kad įstatymai, draudžiantys padėti atlikti savižudybę iš esmės, atsižvelgiant į tokių asmenų fizinių neįgalumą, pažeidžia jų lygybės teises“ (Gumbis, 2003, p. 42-43). Pateiktas argumentas yra pakankamai pagrįstas ir siejant jį su Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos garantuojama lygybe orumu, darytina prielaida, jog neturėdami galimybės pasinaudoti teise į eutanaziją dėl tokios nebuvimo, individai, kurie norėtų pasitraukti iš gyvenimo, tačiau savarankiškai negalintys tą padaryti, būtų diskriminuojami ir tuo pačiu būtų pažeistas jų orumas, kadangi lygindami save su sveikais veiksniais asmenimis, kurie turi galimybę įvykdyti savižudybę, jaustūsi menkesni negu pastarieji.

J. Gumbio nurodomas kitas argumentas, kurį palaiko eutanazijos įteisinimo šalininkai, grindžiamas teise į vienodą elgesį. Kertinis akmuo – daugelyje valstybių įteisintas atsisakymas nuo gydymo, kurį turi teisę pasirašyti Žmogus, nepageidaujantis gydymo apskritai arba pageidaujantis jį nutraukti. Faktiškai gydymo atsisakymas niekuo nesiskiria nuo savižudybės, tad valstybėse, kuriose yra legalizuotas vienas elgesio variantas, bet uždraustas kitas, tokio pat pobūdžio, elgesys, iš esmės yra nutiestas kelias diskriminacijai (Gumbis, 2003, p. 43). Aptariant Žmogaus teisę į privatumą jau buvo minėta, jog atsižvelgiant į tai, kad faktiškai nepagydoma liga sergančio Žmogaus sprendimas atsisakyti gydymo niekuo nesiskiria nuo sprendimo pasirinkti eutanaziją, kadangi abiem atvejais rezultatas yra vienas – mirtis, teisiškai nurodyti sprendimai taip pat neturėtų skirtis. Akivaizdu, kad jeigu Žmogus turi teisę disponuoti savo gyvybe ir spręsti pasitraukti iš gyvenimo anksčiau vienu būdu, Jam turėtų būti suteikta galimybė tą padaryti ir kitu būdu, kas yra ypatingai reikšminga lyginant skirtingai išgyvenančius turimas nepagydomas ligas individus: vieną, kuris nepatiria ypatingų kančių dėl ligos ir

pasirašydamas atsisakymą nuo gydymo Jis ramiai, kiek tai įmanoma, laukia savo artėjančios mirties ir kitą, kuris patiria stiprius fizinius skausmus, kurių visiškai pašalinti nepajėgus net gydymas, dėl ko Žmogus patiria ir psichines kančias, jausdamas savo padėties beviltiškumą – akivaizdu, kad šiuo atveju ir besigydydamas, ir atsisakydamas gydymo, Žmogaus kančios lydės Jį iki pat karsto, dėl ko Jis neturi galimybės laukti savo mirties taip pat „ramiai“, kaip Žmogus pirmu atveju. Daugmaž sulyginti jų padėtį šioje situacijoje galėtų tik antrojo Žmogaus galimybė pasirinkti eutanaziją, kad Jo kančios pasibaigtų kuo įmanoma anksčiau ir tokiu būdu būtų išsaugotas ir tokio Žmogaus orumas.

Aptarus argumentus, kuriais remiasi eutanazijos šalininkai Žmogaus teisės į lygybę kontekste, verta paminėti ir priešingos pozicijos atstovų motyvus, kurie taip pat vadovaujami teise į lygybę. Pirmas argumentas yra susijęs su paplitusiu psichologiniu spaudimu fiziškai neįgaliesiems, kuriuo skatinama negaišti laiko ir pinigų brangiai kainuojančiai priežiūrai, kadangi „asistuojamos savižudybės įteisinimas tik padidintų šį spaudimą. Jei eutanazija bus įteisinta, ji bus galima; jei galima, ji taps įprastu reiškiniu kiekvienam ir į kiekvieną, kuris atsisakys pasinaudoti tuo, kas [atitinkamomis aplinkybėmis] protingai prieinama kiekvienam, bus žiūrima kaip į neprotingą“ (Rosenblum, Forsythe, 1990, cituotas Gumbis, 2003, p. 43). Pastebėtina, kad nurodytas motyvas iš esmės papildė argumentą, susijusį su piktnaudžiavimo grėsme, kuri buvo minėta aptariant Žmogaus teisę į autonomiją. Tačiau jeigu svarstant eutanazijos klausimą šiuo aspektu, buvo prieita prie išvados, jog priimti sprendimą dėl eutanazijos turėtų pats Žmogus, gebantis racionaliai mąstyti, o tretieji asmenys jokiais atvejais neturėtų spręsti gyvybės nutraukimo klausimo už Žmogų, tai šiuo atveju akivaizdu yra tai, jog trečiųjų asmenų įsikišimas būtų neišvengiamas tuo atveju, jeigu eutanazija būtų legalizuota ir įtaka Žmogaus, net ir esančio veiksmu, valiai būtų didelė. Akivaizdu, kad sunkiai sergančio Žmogaus, net ir pilnai atitinkančio civilinį veiksnumą, valia yra itin paveikiama, kadangi dėl ligos sergančiojo psichologinė būklė kinta, Jis gali mažiau pasitikėti savimi, būti vedamas negatyvių nuotaikų ir tokį Žmogų palenkti priimti sprendimą, kuris yra naudingas trečiajam asmeniui, yra pakankamai lengva.

Kitas eutanazijos įteisinimo oponentų argumentas, grindžiamas Žmogaus teise į laisvę, remiasi eutanazija kaip „fiziškai neįgalių ar kai kurių kitų asmenų teise į asistuotą savižudybę“ ir yra teigiama, jog „Jeigu asistuota savižudybė būtų teisiškai leidžiama tik tam tikriems asmenims, pavyzdžiui nepagydomai sergantiesiems ar turintiems esminį fizinį neįgalumą, tai jau galėtų būti pretekstas kalbėti apie teisės į vienodą elgesį pažeidimą. Tokia situacija keltų ir teisės į lygybę klausimą – asistuotos savižudybės leidimas tik fiziškai neįgaliesiems galėtų būti suprantamas kaip neįgaliųjų, kurių gyvybė tokiu atveju atrodytų

mažiau verta apsaugos negu tų, kurie fiziškai įgalūs – diskriminavimas“ (Gumbis, 2003, p. 43-44). Pastebėtina, kad lyginant pateiktą argumentą su palaikančiu eutanazijos įteisinimą Žmogaus orumo užtikrinimo pagrindu, akivaizdu, jog pastarasis yra stipresnis. Atsižvelgiant į tai, kad Žmogaus teisė į gyvybę yra absoliutaus pobūdžio, o visi individai yra lygūs savo orumu, kaip tai buvo nustatyta aukščiau, taip pat turint omenyje Žmogaus teisės į gyvybę ir Jo orumo tarpusavio neatsiejamumą, akivaizdu, kad įteisinant eutanaziją ir suteikiant teisę ją pasinaudoti nepagydomai sergantiesiems, kurie, akivaizdu, jog dėl juos kamuojančių fizinių ir psichinių išgyvenimų nesijaučia oriai, bus neteisinga vertinti eutanazijos legalizavimą atitinkamai Žmonių kategorijai kaip mažiau vertų apsaugos gyvybių nutraukimą, kadangi be orumo tokios gyvybės jų turėtojams netenka prasmės ir tuo pačiu jos yra pažeidžiamos dar labiau.

Įvertinus eutanazijos įteisinimo klausimą Žmogaus teisės į lygybę atžvilgiu, pastebėtina, kad minėtos teisės pagrindu remiasi tiek eutanazijos legalizavimo šalininkai, tiek ir jo oponentai. Pabrėžtina, kad iš tikrųjų Žmogaus teisės į lygybę kontekste nėra viskas vienareikšmiška, kadangi neįteisinant eutanazijos kyla problema, susijusi su teisės į vienodą elgesį pažeidimu, taip pat – su teisės į lygybę ir orumo pažeidimu tų Žmonių, kurie savarankiškai negali įvykdyti savižudybės, juos lyginant su individais, kurie pajėgūs savarankiškai pasitraukti iš gyvenimo. Tačiau legalizavus eutanaziją padidėja piktnaudžiavimo rizika, diskriminuojant nepagydomai sergančius Žmones ir darant įtaką jų valiai, kad laiko ir finansiniai resursai būtų skirti „pranašumų turintiems“ pacientams, o „beviltiškų“ būtų atsikratoma.

2. Eutanazijos įteisinimo analizė lyginamuoju aspektu

2.1. Valstybės, kuriose eutanazija įteisinta pilna apimtimi

Išanalizavus eutanazijos įteisinimo klausimą santykyje su aktualiausiomis šiai problemai Žmogaus teisėmis, nustačius jų pagrindu skirtingus argumentus, palaikančius eutanazijos legalizavimo idėją arba, atvirkščiai, prieštaraujančius jai, išryškėjo nagrinėjamo klausimo nevienareikšmiškumas. Vertinant eutanazijos legalizavimą tarptautiniu mastu pastebima, jog valstybės tarpusavyje taip pat nėra vieningos dėl konkrečios pozicijos eutanazijos atžvilgiu: iki šiol didžioji dauguma pasaulio šalių nėra įteisinusios galimybės tokiu būdu nutraukti gyvenimą, tik aštuonios valstybės legalizavo eutanaziją pilna apimtimi ir kiek daugiau, bet ne ženkliai, šalių pripažįsta kaip teisėtą tik vieną eutanazijos rūšį – pasyviąją eutanaziją.

Taigi, eutanazijos įteisinimo analizę lyginamuoju aspektu tikslingiausiai būtų pradėti nuo valstybių, įteisinusių eutanaziją pilna apimtimi, t. y. ir aktyviąją, ir pasyviąją eutanaziją ir, kaip jau buvo minėta, tokių pasaulio šalių šiuo metu yra aštuonios: Australija, Belgija, Ispanija, Kanada, Kolumbija, Liuksemburgas, Nyderlandai ir Naujoji Zelandija (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Iš pateikto aukščiau sąrašo Nyderlandai buvo pirmoji valstybė, įteisinusi eutanaziją 2001 m. balandžio mėnesį (įstatymas įsigaliojo 2002 m. balandį). Pacientas, kenčiantis chronišką skausmą, kuris yra nepagydomas ir pilnai suvokia savo padėtį, turi teisę prašyti aktyviosios eutanazijos. Pastebėtina, kad liga nebūtinai turi būti nepagydoma, tačiau atsakingas gydytojas turi pasitarti bent su vienu nepriklausomu gydytoju, kad įsitikintų, jog pacientas atitinka kriterijus, nustatytus eutanazijai atlikti, tuo tarpu pati procedūra turi būti atliekama oficialiu iš medicininės pusės būdu (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023). Nuo 2007 m. iki šių metų kovo mėnesio eutanazija Nyderlanduose galėjo būti atliekama tik kūdikiui iki vienerių metų arba jau paaugliui nuo 12 metų (Nyderlandai panaikino eutanazijai taikomus amžiaus apribojimus, 2023), tačiau 2023 m. kovo mėnesį buvo priimtos pataisos, kurių pagrindu bus leidžiama nutraukti vaiko nuo 1 iki 12 metų gyvybę. Pastebėtina, kad pakeitimai palies tik nedidelę vaikų grupę – tuos, kurie serga beviltiškai ir nepakeliamai, kuomet paliatyviosios pagalbos būdai nepakankami kančių palengvinimui ir yra akivaizdu, jog netolimoje ateityje jų gyvybė nutruks (Kabinet werkt aan regeling levensbeëindiging voor kinderen tot 12 jaar die ondraaglijk en uitzichtloos lijden, 2023). Žmogui nuo 12 iki 16 metų yra privalomas tėvų sutikimas, o svarstant eutanazijos procedūros įvykdymo klausimą pacientui nuo 16 iki 18 metų, yra būtinas tėvų dalyvavimas sprendimo priėmimo procese (Euthanasia, assisted suicide and non-resuscitation on

request, 2023). Pažymėtina, jog „Nuo tada, kai Nyderlanduose buvo įteisinta eutanazija, ja pasinaudojo daugiau kaip 91 000 žmonių“ (Nyderlandai panaikino eutanazijai taikomus amžiaus apribojimus, 2023). Kitas įdomus faktas yra tas, jog nuo 2020 metų Nyderlanduose yra svarstomas įstatymo projektas, leidžiantis pagyvenusiems Žmonėms, vyresniems negu 75 metai, jeigu Jie laiko savo gyvenimą baigtu ir gyvenimas Jiems tampa nebeįdomus, pasinaudoti eutanazijos procedūrą specialistų pagalba (Advice published on Dutch Completed Life Bill, 2022).

Antroji valstybė po Nyderlandų, įteisinusi eutanaziją, buvo Belgija. 2002 m. eutanazija buvo leista pasinaudoti suaugusiesiems, o nuo 2013 m. ši procedūra tapo prieinama ir vaikams. Kaip ir daugelyje valstybių, Belgijoje eutanaziją dažniausiai renkasi Žmonės, kurie serga nepagydoma liga ir kenčia dėl jos nepakeliamus fizinius skausmus, tačiau skirtingai negu daugumoje kitų šalių, Belgijoje minėti požymiai nėra privalomi eutanazijai atlikti. Suaugęs Žmogus, net ir nesergantis mirtina liga, turi teisę prašyti eutanazijos, tačiau tuomet Jis turi laukti vieną mėnesį po tokios valios išreiškimo. Pažymėtina, kad Belgija taip pat yra viena iš nedaugelio valstybių, kurie leidžia atlikti eutanaziją pacientams, sergantiems psichinėmis ligomis, tačiau visais atvejais turi matytis, jog jie aiškiai suvokia gyvenimo nutraukimo proceso pasekmes. Vaikų atžvilgiu sąlygos eutanazijai atlikti yra griežtesnės: eutanaziją jiems leidžiama atlikti tik sergant nepagydomai, jaučiant stiprius skausmus ir pilnai suvokiant procedūros esmę (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Kita valstybė, iš legalizavusiųjų eutanaziją pilna apimtimi, kurią vertėtų atskirai aptarti, yra Naujoji Zelandija. 2021 m. lapkričio mėnesį įsigaliojo Naujosios Zelandijos gyvenimo pabaigos pasirinkimo įstatymas, pagal kurį esant tam tikroms aplinkybėms „asistuoti mirtis“ yra laikoma teisėta. Visų pirma, pacientas turi būti Naujosios Zelandijos piliečiu arba nuolat ten gyventi. Taip pat jis turi būti sulaukęs 18 metų amžiaus ir sirgti nepagydoma liga. Be nurodytų sąlygų, yra nustatytas reikalavimas, jog paciento, pageidaujančio eutanazijos, prognozuojama likusio gyvenimo trukmė turi būti ne ilgesnė kaip 6 mėnesiai; jis turi jausti fizinį smukimą ir patirti stiprias kančias ir tuo pačiu toks pacientas turi pilnai suvokti savo situaciją ir gebėti reikšti savo valią. Jeigu pacientas prašo eutanazijos ir du gydytojai patvirtina, jog pacientas atitinka visas nustatytus kriterijus, jam gali būti suleista mirtina vaistų dozė (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Likusiose valstybėse, kuriose eutanazija yra legalizuota, sąlygos, nustatytos eutanazijai, maždaug yra panašios. Kaip antai, Australijoje galiojanti tvarka yra analogiška įvestajai Naujojoje Zelandijoje. Ispanijoje, Kanadoje ir Kolumbijoje eutanazija gali būti atliekama suaugusiems, kurie nebūtinai turi sirgti nepagydomai – svarbu tik, kad liga būtų

sunki, tačiau Ispanijoje papildomai nustatytas reikalavimas, panašus į galiojantį Belgijoje: prašymas atlikti eutanazijos procedūrą turi būti paduodamas du kartus su 15 dienų intervalu tarp abiejų prašymų, taip pat turi būti pasirašytas informuoto paciento sutikimas procedūrai. Liuksemburge, kaip ir Nyderlanduose bei Naujojoje Zelandijoje, yra reikalingas dviejų gydytojų, o tam tikrais atvejais – ekspertų grupės, patvirtinimas, jog pacientas atitinka sąlygas eutanazijai atlikti (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Įvertinus, kaip yra sureguliuota eutanazijos procedūra valstybėse, kuriose ji legalizuota pilna apimtimi, pastebėtina, kad jose į eutanaziją yra žiūrima pakankamai liberaliai. Itin humaniškas požiūris yra išvelgiamas Nyderlanduose ir Belgijoje – nors šiose valstybėse yra nustatyti tam tikri „saugikliai“, užtikrinantys Žmogaus gyvybės apsaugą, tačiau yra gerbiama Žmogaus valia ir šiuo aspektu vaizdingiausi pavyzdžiai yra Nyderlandų įstatymo projektas, suteikiantis teisę nutraukti gyvybę senyvo amžiaus Žmonėms, kurie jaučia savo gyvenimo užbaigtumą, taip pat egzistuojanti ir Nyderlanduose, ir Belgijoje galimybė, esant tam tikroms sąlygoms, eutanaziją atlikti ir vaikams. Kitose valstybėse, kuriose taip pat yra įteisintos abi eutanazijos rūšys, į gyvybės nutraukimą tokiu būdu jau yra žiūrima griežčiau – tokia išvada darytina atsižvelgiant į griežtas sąlygas, nustatytas eutanazijai atlikti. Tačiau vertinant tai, jog galimybė pasinaudoti eutanazija – kiek pasyviaja, tiek ir aktyviaja jos forma – vis vien egzistuoja minėtose aukščiau šalyse, akivaizdu, kad ten yra atsižvelgiama į Žmogų, yra stengiamasi palengvinti Jo būtį, tad nebus klaidinga teigti, jog tokiu būdu yra gerbiamas Žmogaus orumas.

2.2. Valstybės, kuriose eutanazija įteisinta dalinai

Kita grupė valstybių, kuriose yra įteisinta tik viena eutanazijos rūšis – pasyvioji, susideda iš Airijos, Argentinos, Čilės, Indijos, Japonijos, Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), Meksikos, Portugalijos, Suomijos, Šiaurės Korėjos, Švedijos, Šveicarijos bei Vokietijos.

Atsižvelgiant į tai, kad Šveicarija dėl joje paplitusio vadinamojo suicidalino turizmo, dar kitaip vadinamo eutanazijos turizmu (anglų kalboje – *suicide tourism* arba *euthanasia tourism*), itin išgarsėjo eutanazijos atžvilgiu, būtent nuo šios valstybės aktualu pradėti šalių, įteisinusių eutanaziją tam tikra apimtimi, analizę. Pažymėtina, kad Šveicarijos įstatymai, reguliuojantys eutanaziją, laikomi vienais švelniausių pasaulyje. Eutanazija nėra leidžiama tais atvejais, jeigu asmuo, ketinantis pasinaudoti gydytojo asistuojamąja savižudybe, mirus kitam Žmogui, gauna naudos, pavyzdžiui, paveldi tam tikrą turtą. Visais kitais atvejais eutanazija yra naudojama plačiai. Gydytojais, suliečiantys mirtinus vaistus,

gali nieko nediatnozuoti, tuo tarpu pacientams net nėra nustatyto amžiaus cenzo. Nors aktyvioji eutanazijos forma Šveicarijoje yra uždrausta, gydytojais teisėtu pagrindu gali tiekti pacientams mirtinus vaistus, kad pastarieji juos suvartotų savarankiškai. Pabrėžtina, jog tokia tvarka galioja ir užsienio piliečiams, dėl ko Šveicarijoje ir paplito minėtas eutanazijos turizmas, kuomet Žmonės atvyksta iš užsienio į Šveicariją savo gyvybei nutraukti (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Vienas garsiausių suicidalinio turizmo atvejų yra užfiksuotas 2018 metais, kuomet 104 metų amžiaus sulaukęs akademikas David Goodall, buvęs Australijos piliečiu, išvyko į Šveicariją pasinaudoti eutanazijos paslauga, kadangi tuo metu Australijoje ji dar nebuvo įteisinta³. Kelis kartus bandęs savarankiškai nutraukti savo gyvybę garbaus amžiaus vyras buvo pasipiktinęs tuo, kad jam nebelieka kitokios išeities, kaip tik išvykti į kitą šalį, kur asistuota savižudybė yra įteisinta. David Goodall paskutinius savo gyvenimo mėnesius skyrė asistuotos savižudybės įteisinimo Vakarų Australijoje palaikymui ir teigė, jog tokio amžiaus sulaukusiems Žmonėms turi būti suteikiamos pilnavertiškos pilietinės teisės, įskaitant teisę į pagalbą savižudybei įvykdyti (104-year-old academic David Goodall to travel to Switzerland for voluntary euthanasia, 2018). Atsižvelgiant į tai, jog greitu metu Australijos valstijose palaipsniui buvo pradėta įteisinti eutanaziją, manytina, kad aprašytas atvejis reikšmingai prisidėjo prie eutanazijos legalizavimo Australijoje proceso pagreitinimo.

Grįžtant prie Šveicarijos, pažymėtinas dar vienas, pakankamai neseniai sukurtas, mokslo išradimas – savižudybės kapsulės „Sarco“: „kapsulė bus atgabenta į kliento pasirinktą vietą. Žmogus į ją pateks su kodu, ten atsiguls ir turės atsakyti į keletą klausimų. Galiausiai, jis turės nuspausti mygtuką, kuris pradės savižudybės procesą <...> Kapsulės vidus bus užtvindytas azotu, deguonies koncentracija čia sumažės iki 1 proc. Mirtis nuo šio momento ištiks per maždaug 30 sekundžių. Žmogus tiesiog neteks sąmonės, o po kelių akimirklų mirs“ (Savižudybės kapsulė jau legali – pirmieji klientai ja pasinaudos jau kitais metais, 2021). Įvertinus visą gyvybės nutraukimo procesą, vykstanti pasirinkus savižudybės kapsulę, akivaizdu, jog Šveicarijoje siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas Žmonėms numirti oriai, išlaikant pusiausvyrą su Žmogaus teise į gyvybę, kadangi pašalinių pagalbą yra stengiamasi minimizuoti. Manytina, kad būtent dėl šios priežasties Šveicarijoje nėra įteisinta aktyvioji eutanazijos forma. Minėtą išvalga pagrindžia ir savižudybės kapsulės sukūrimo faktas, kadangi šiuo atveju Žmogaus gyvybė yra nutraukiama jau ne

---

³ Atkreiptinas dėmesys, kad Australijoje eutanazija buvo įteisinta visose šešiose valstijose laikotarpyje nuo 2019 iki 2022 metų (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

eutanazijos būdu, bet dirbtiniam intelektui sąveikaujant su pačiu Žmogumi, kuris sąmoningai siekia savarankiškai ir ramiai pasitraukti iš gyvenimo.

Įdomi situacija, verta dėmesio, susiklostė Meksikoje. Įteisinusi pasyviają eutanaziją, valstybė šiuo metu negali legalizuoti aktyviosios eutanazijos formos, kadangi tam aršiai prieštarauja Katalikų Bažnyčia, ragindama tikinčiuosius ir įstatymų leidėją laikyti gyvybę šventa „nuo jos pradėjimo iki natūraliosios mirties“. Tačiau pastebėtina, jog Meksikoje yra labai palankios sąlygos eutanazijai be pašalinės pagalbos atlikti dėl blogai sureguliuotos prekybos narkotikais, dėl ko Pentobarbitalis yra lengvai prieinamas Žmonėms. Minėtas preparatas laikomas veterinarų ir potencialių kandidatų savarankiškai atlikti eutanaziją favoritu, ir į Meksiką net atvyksta keliautojai iš viso pasaulio tikslingai įsigyti preparato (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Kitoje valstybėje, kurioje kol kas nėra įteisinta aktyvioji eutanazijos forma – Vokietijoje – 2020 metais Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nutarė, jog teisminis gydytojų, kurie siūlė pacientams pagalbą savižudybėje, persekiojimas faktiškai pažeidžia paciento apsisprendimo teisę. Tačiau šiuo metu dar nėra aišku, ar tai turės įtakos ilgalaikiai teisėtai galimybei pasinaudoti eutanazija (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

JAV eutanazijos įstatymai skiriasi priklausomai nuo konkrečios valstijos. Aktyvioji eutanazija yra uždrausta nacionaliniu lygmeniu, tačiau pasyvioji eutanazijos forma nepagydomai sergančiųjų pacientų atžvilgiu įteisinta Kolumbijos apygardoje bei šiose valstijose: Kalifornijoje, Kolorade, Havajuose, Maine, Montanoje (teismo sprendimu), Oregone, Naujajame Džersyje, dalyje Naujosios Meksikos, Vermonte ir Vašingtone. Be to, kai kuriose valstijose yra leidžiamos procedūros, iš esmės atitinkančios pasyviają eutanaziją, tačiau jos yra vadinamos kitaip. Pavyzdžiui, Masačusetso valstijoje pacientams yra leidžiama atsisakyti gelbėjimo procedūrų, o Teksase gydytojai turi teisę esant tam tikroms aplinkybėms nutraukti bergždžias priemones, skirtas palaikyti nepagydomai sergančiųjų pacientų gyvybes (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023).

Be aptartų valstybių, atskirai paminėtina Japonija. Nors formaliai ji yra priskiriama prie šalių, kuriose įteisinta pasyvioji eutanazija, tačiau faktiškai yra taip, kad eutanazija nėra nei uždrausta, nei legalizuota – Japonijoje apskritai nėra jokių įstatymų, reguliuojančių eutanaziją. Žvelgiant istoriškai, šioje valstybėje pasitaikydavo ir aktyviosios, ir pasyviosios eutanazijos atvejų, tačiau nei vienas jų nesibaigė laisvės atėmimu (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023). Yra vadinamosios neoficialios sąlygos, keliamos eutanazijai – jos iš esmės panašios į reikalavimus, taikomus valstybėse, kuriose eutanazija yra legalizuota pilna apimtimi. Tačiau svarbu yra atkreipti dėmesį į tai, kad pagal Japonijos

teismų praktiką eutanazijos apibrėžimas skiriasi nuo įprastos sampratos. Visų pirma Japonijoje eutanazija yra išskiriama į penkias rūšis: 1) grynoji eutanazija; 2) netiesioginė eutanazija; 3) aktyvioji eutanazija; 4) pasyvioji eutanazija; 5) asistuojanti savižudybė gydytojo pagalba. Be to, eutanazijos reikšmė Japonijoje nėra tapatinama su oria mirtimi – pastaroji sąvoka šioje valstybėje turi kiek kitokią reikšmę (Kai, 2010, p. 2-3). Atsižvelgiant į tai, kad Japonija minima darbe kaip konkrečios specifikos pavyzdys, o šio darbo objektas yra kitas, eutanazija nurodytos valstybės supratime nebus nagrinėjama detaliau.

Likusios valstybės, kuriose įteisinta pasyvioji eutanazija, niekuo ypatingu neišsiskiria, kadangi jose iš esmės yra nustatytos sąlygos, panašios į reikalavimus, taikomus šalyse, kuriose yra legalizuotos abi eutanazijos rūšys.

Vertinant, valstybių, kuriose yra įteisinta tik pasyvioji eutanazijos rūšis, požiūrį į gyvybės nutraukimą tokiu būdu, pastebėtina, jog nors eutanazija jose nėra įteisinta pilna apimtimi, tačiau tam tikrais atvejais į galimybės ja pasinaudoti suteikimą žiūrima net ramiau, negu šalyse, kuriose įteisintos abi eutanazijos rūšys, ką puikiai atspindi Šveicarijos pavyzdys. Atsižvelgiant į tai, kad valstybės pamažu linksta link liberalesnių pažiūrų, ieško skirtingų sprendimų, siekdamos atrasti balansą tarp pareigos užtikrinti Žmogaus gyvybę ir nepažeisti tuo pačiu kitų Žmogaus teisių, manytina, kad šiuo metu įteisinusios tik vieną – pasyviają – eutanazijos rūšį, tam tikra prasme „lengvesnę“ supratimui, šalys siekia pamažu pakeisti įprastą skeptišką požiūrį į šią procedūrą, kas būtų paremta vaizdžiais konkrečiais pavyzdžiais.

2.3. Valstybės, kuriose uždrausta eutanazija

Turint baigtinius sąrašus abiejų valstybių kategorijų – ir įteisinusių eutanaziją pilna apimtimi, ir legalizavusių šią procedūrą dalinai – akivaizdu, kad visose likusiose šalyse eutanazija yra arba uždrausta, arba tiesiog niekaip nereguluota. Nors išnagrinėjus abiejų grupių šalių pavyzdžius yra akivaizdu, jog šiuolaikiniame pasaulyje nemaža dalis valstybių eina teisingu keliu, vis labiau atsižvelgdamos į Žmogų ir Jo interesus, išlieka ir tokios šalys, kurios dėl įvairių aplinkybių ignoruoja Žmogaus poreikius ar teises, kurias, lygindamos su kitomis vertybėmis, laiko mažareikšmėmis.

Ryšciausias tokių valstybių pavyzdys yra Rusijos Federacija (toliau – Rusija), kurioje padėtis su eutanazija yra kone sudėtingiausia, kadangi joje yra draudžiama bet kuri eutanazijos forma (Countries Where Euthanasia is Legal, 2023). Dėl besilaikančios konservatyviųjų pažiūrų valdžios, nevienareikšmiškai nusiteikusių visuomenės bei didelės autokefalinės Rusijos stačiatikių bažnyčios įtakos – akivaizdu, kad artimiausioje ateityje

eutanazijos įteisinimas Rusijoje nėra įmanomas. Tačiau pastebėtina, kad dėl tam tikrų rezonansinių įvykių pamažu visgi kyla diskusijos apie šios procedūros įtraukimą į valstybės teisinį reguliavimą. Vienas iš tokių atvejų įvyko 2004 metais Maskvoje, kuomet pirmąjį admirolo laipsnį turintis kontradmirolas, būdamas 66 metų amžiaus, nusižudė, šaudamas sau į galvą iš vardinio ginklo. Kontradmirolui buvo nustatyta paskutinė kasos vėžio stadija. Lyga karininkui kėlė nepakeliamus skausmus, kurie buvo malšinami dideliais kiekiais nuskausminamųjų, išduodamų tik su gydytojo receptu – pagrinde morfinu. Po minėto įvykio atsakingų institucijų, siekiant nustatyti mirties priežastį, buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, kurio metu buvo nustatyta, kad siekiant gauti nuskausminamuosius, karininko artimiesiems tekdavo valandas leisti poliklinikoje, rinkti gydytojų parašus, kuriuos ne visada buvo įmanoma gauti dėl biurokratinių procedūrų ypatybių, dėl ko eilinį kartą negavęs vaistų, kontradmirolas nusprendė nekankinti savęs bei artimųjų ir įvykdė savižudybę (Почему в России нельзя разрешать эвтаназию, 2019).

Pastebėtina, kad aprašomas atvejis Rusijoje nėra vienetinis – klausimas dėl eutanazijos legalizavimo esant analogiškomis aplinkybėms būtų aktualus, tačiau net ir neįteisinus eutanazijos, analizuojamoje valstybėje išlieka poreikis spręsti problemas, susijusias su eutanazija, kurios neišvengiamai kyla. Pavyzdžiui, 2014 metų Rusijos Sveikatos ministerijos įstatyme dėl žmogaus smegenų mirties diagnozės nustatymo tvarkos nėra nurodytas pagrindas šaukti gydytojų konsiliumą diagnozei nustatyti (vėliau gali kilti klausimas dėl pacientui suteiktos medicininės pagalbos išsamumo ir kokybės prieš pat konsiliumo pradžią). Reglamentavimas taip pat nenustato galimybės pasitelkti trečiųjų šalių konsultantus (jei reikiamo profilio specialistų prieinamumas nėra numatytas gydymo įstaigos personalo lentelėje arba gydymo įstaiga neturi reikiamos įrangos vežti diagnozės nustatymo procedūroje numatytą veiklą) ir nėra paaiškinimų dėl paciento atjungimo nuo gyvybės palaikymo sistemos diagnozei pasitvirtinus (Приказ Министерства здравоохранения РФ «О Порядке установления диагноза смерти мозга человека», 2014). Viena vertus, gyvybę palaikančios medicinos įrangos pašalinimas atrodo logiškas – juk pacientas jau miręs. Kita vertus, teisinio neapibrėžtumo situacijoje įrangos išėmimas gali būti vertinamas kaip „dirbtinių priemonių paciento gyvybei palaikyti nutraukimu“, o tai jau yra eutanazija. Gydytojai gali sukurti „gyvybės išvaizdą“ (dirbtinis kraujotakas ir kvėpavimo palaikymas mirusiam žmogui), ir ši problema yra būdinga ne tik Rusijai (Лушникова, 2017, p. 117).

Lietuvoje situacija su eutanazijos įteisinimu taip pat yra sudėtinga – iki šiol jokia eutanazijos forma negali būti taikoma, o bandymai priimti Eutanazijos įstatymą, apie kurį buvo minėta šio darbo pirmoje dalyje, negavo jokio materialaus pavidalo. Pastebėtina, kad

nors šiuo metu valstybės pozicija vis dar išlieka nepalanki eutanazijai, tačiau Lietuvoje buvo vienas teismo precedentas, kuomet sprendžiant eutanazijos klausimą buvo nueita netikėta linkme. 1998 metais liepos 7 d. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūroje buvo iškelta baudžiamoji byla Živilei Slavinskienei. Jai buvo pareikštas kaltinimas pagal LR BK 105 str. 13 p. dėl sūnaus tyčinio nužudymo. Dėl labai stipraus nudegimo, jis 7 mėnesius nuolat patirdavo labai dideles kančias ir buvo bejėgiškos būsenos. Živilė Slavinskienė stengėsi visais įmanomais būdais išgelbėti sūnaus gyvybę, tačiau pastangos nedavė jokių rezultatų. Moteris turėjo medicininį išsilavinimą, tad suprato, kad sūnaus būklė yra nepagydoma, tuo tarpu jo kančios kasdien vis stiprėjo. Živilė Slavinskienė suleido mirtiną dozę vaistų savo sūnaus prašymu. Pastebėtina, kad jis norėjo nusižudyti savarankiškai, tačiau dėl savo būklės neturėjo galimybės tą padaryti. Sūnui teko ilgai įtikinėti Živilę Slavinskienę suleisti jam mirtiną dozę vaistų ir galų gale moteris sutiko. Mirdamas sūnus jai padėkojo. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad prieš mirtį moters sūnus buvo sąmonėje. Po jo mirties Živilė Slavinskienė bandė pasitraukti iš gyvenimo pati, tačiau savižudybė jai nepavyko, ir moteris buvo išgelbėta medikų. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūra nutraukė bylą, nes buvo pripažinta, jog Živilė Slavinskienė buvo nepakaltinama dėl sunkaus sunkių išgyvenimų su psichozės simptomais. Buvo teigta, kad ji sūnų nužudė afekto būsenoje, nesuprasdama savo veiksmų. Vilniaus miesto apygardos prokuratūra peržiūrėjo apylinkės prokuratūros sprendimą ir nustatė, kad byla dėl Živilės Slavinskienės nepakaltinamumo buvo nutraukta pagrįstai, tačiau perkvalifikavo jos veiką kaip mažiau pavojingą nužudymą, t. y. iš BK 105 str. 13 punkto į 104 str. Buvo padaryta išvada, jog ji sūnų nužudė ne todėl, kad jis buvo bejėgiškos būklės, o todėl, kad norėjo palengvinti jo kančias (Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros byla Valstybė prieš Ž. Slavinskienę, 1998).

Kalbant apie valstybes, kuriose eutanazija yra uždrausta, atskirai paminėtinas pirmasis žinomas nelegalios eutanazijos atvejis, įvykęs Kinijoje dar 1986 m. Jos šiaurės vakarinėje provincijoje vaikinai ir jo jaunesnioji sesuo nuvežė savo motiną į vietinę infekcinių ligų ligoninę, norėdami sumažinti moters patiriamą stiprų skausmą dėl kepenų cirozės komplikacijų. Jos gydytojas ištyrė moters medicininius įrašus ir pasakė, kad niekuo negali padėti. Paskui pati pacientė ir jos vaikai ne kartą prašė gydytojos padėti jai mirti, ką atlikti gydytojas atsisakė. Tačiau po kurio laiko jis visgi sutiko padėti moteriai ir paskyrė 100 mg chlorpromazino ir prometazino junginio, vėliau padvigubinęs dozę. Pacientė mirė po 20 valandų. Tai tapo žinoma teisėsaugos institucijoms, buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas ir suimti ir gydytojas, ir moters vaikai. Per teismo procesą kaimynai paliudijo, kad mirusioji ne kartą prašė savo vaikų padėti jai nutraukti gyvenimą. Įvertinęs bylos

aplinkybes, teismas konstatavo, kad nors sūnus tyčia atėmė motinos gyvybę, „jo veiksmai gali būti laikomi nežymiais (iš esmės, minimaliais), žala nėra didelė“. Gydytojas buvo išteisintas dėl panašių priežasčių (Беликова, 2020, p. 24). Pastebėtina, kad visoje kinų kultūroje mirties tema paprastai yra laikoma tabu, ir tai draudžia gydytojams išsamiai diskutuoti apie mirtį su pacientu ar paciento šeima. Be to, vilties išlaikymas yra laikomas labai svarbiu slaugant mirštantįjį, nes viltis apsaugo nuo kančių, kurias sukelia neviltis (Clinical review: Ethics and end-of-life care for critically ill patients in China, 2013).

Taigi, remiantis aprašytais faktiniais eutanazijos atvejais, įvykusiais Lietuvoje ir Kinijoje, kuriose eutanazija nėra įteisinta, taip pat vertinant savižudybės, įvykusios Rusijoje, kurioje eutanazija yra griežtai draudžiama, atvejį, darytina išvada, kad nors akivaizdžiai ne visos šalys yra pasirengusios sprendimui legalizuoti eutanaziją, tačiau jos neįteisinant problema neišnyksta, kadangi nuo gyvenimo realijų neįmanoma pabėgti. Neįteisindamos eutanazijos, valstybės siekia paneigti problemos egzistavimą, tačiau Žmogus yra daugiau negu įstatymas, o visų gyvenimiškų situacijų sureguliuoti neįmanoma. Akivaizdu, kad poreikis įteisinti eutanaziją yra – visi trys aprašyti įvykiai vaizdžiai tą atspindi. Lietuvos atžvilgiu pabrėžtina tai, jog nors daugiau teismų precedentų, susijusių su eutanazija, Lietuvoje nebuvo, tačiau po aprašyto šioje dalyje įvykio Lietuvoje vis plačiau pradėta kalbėti apie eutanaziją, o bandymas 2015 metais priimti Eutanazijos įstatymą tik patvirtina faktą, jog anksčiau ar vėliau atitinkamas sprendimas vis tiek bus priimtas.

3. Eutanazijos įteisinimo vertinimas teisės, etikos ir moralės principų kontekste

3.1. Teisės, etikos ir moralės principų sąvokų apibrėžimas

Atsižvelgiant į eutanazijos įteisinimo klausimo nevienareikšmiškumą, akivaizdu, kad minėta problema susikerta su skirtingos prigimties principais – ne tik teisiniais, bet ir etikos, moralės. Į visus juos privalu atsižvelgti, siekiant kokybiškai apsvarstyti eutanazijos įteisinimo klausimą, įvairiapusiškai ištiriant visus įmanomus argumentus už eutanaziją ir prieš ją. Šiam tikslui pasiekti vertėtų pirmiausia atskirai apibrėžti teisės, etikos bei moralės principų, reikšmingų eutanazijai, sąvokas.

Elektroniniame žodyne principas yra apibrėžiamas keturiomis reikšmėmis, tačiau eutanazijos kontekste yra aktualios tik kelios iš jų: 1) „įsitikinimas, lemiantis žmogaus požiūrį į tikrovę, jo elgesio ir veiklos normas; realybės“; 2) „poreikių reguliavimo mechanizmas, kuris reiškiasi žmogaus gebėjimu keisti poreikius pagal aplinkybes ar atidėti jų patenkinimą tinkamesniam laikui“; 3) „pagrindinė kurios nors teorijos, mokslinės sistemos, požiūrio, koncepcijos idėja; pagrindinis pradinis teiginys, devizas“ (LIETUVIUZODYNAS.LT, 2023). Pastebėtina, kad pirmasis pateiktas apibrėžimas apibūdina eutanaziją iš psichologinės pusės, antrasis vertina principo sąvoką psichiniu aspektu, o trečiasis apibūdinimas apibrėžia principą filosofiniu požiūriu. Tačiau visumoje įvertinus pateiktas sampratas, darytina išvada, kad principais laikytinos pagrindinės nuostatos, kurios yra tarsi orientyras Žmogaus gyvenime; taip pat principai įneša aiškumo skirtingose gyvenimo srityse.

Savo ruožtu, teisės principai įvardijami kaip „pamatiniai teisės dėsniai <...> laikomi teisės griaučiais, ant kurių laikosi pats teisės socialinis reiškinys <...>“ (Spruogis, 2012, p. 229). Be to, nereikia pamiršti svarbios funkcijos, kurią atlieka teisės principai – teisinių spragų užpildymo. Pavyzdžiui, LR Civiliniame kodekse yra nustatyta, jog „Jeigu nėra panašius santykius reglamentuojančių civilinių įstatymų, taikomi bendrieji teisės principai“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Pateiktos normos pagrindu įžvelgiamas reikšmingas teisės principų vaidmuo reguliuojant teisinius santykius. Eutanazijos įteisinimo klausimo atžvilgiu aktualiausi yra bendrieji teisės principai: teisingumo, protingumo, sąžiningumo, lygiateisiškumo etc. Atsižvelgiant į jų pobūdį pastebima, jog jie tam tikra prasme užtikrina Žmogaus teises, pavyzdžiui, Žmogaus teisę į laisvę koreliuoja su lygiateisiškumo principu. Kitos egzistuojančios teisės principų kategorijos nėra aktualios eutanazijai, kadangi jas sudarantys principai yra specifinio pobūdžio.

Kalbant apie etikos principus, akivaizdu, jog eutanazijos kontekste aktualiausia yra medicinos etika. Šiuo pagrindu išskirtina Hipokrato priesaika, kuri buvo parašyta dar IV

amžiuje prieš Kristų ir yra visų medicinos darbuotojų postulas. Priesaikoje buvo įtvirtintas būsimųjų gydytojų pasižadėjimas sąžiningai ir dorai dirbti. Pagrindinės tezės byloja: „Gydydamas ligonius, nurodysiu pagal savo sugebėjimą bei sąžinę, atitinkamą gyvenimo būdą ir juos saugosiu nuo bet kokios žalos ir skriaudos“; „Niekada neskirsiu ir neduosiu mirtinos vaistų dozės nei savo noru, nei kitų prašomas“; „Visa, ką gydydamas matysiu ar girdėsiu, ar šiaip ką, net ir nekviestas gydyti patirsiu apie žmonių įprastą gyvenimą, nutylėsiu ir laikysiu paslapyje, jei nebus reikalo apie tai viešai paskelbti“ (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2023). Vertinant pateiktas nuostatas, pastebima, jog jos atspindimos Lietuvos gydytojo profesinės etikos kodekse (toliau – LGS profesinės etikos kodeksas). Pavyzdžiui, minėto kodekso 13 dalyje įtvirtinta, jog „Gydytojas įstatymų nustatyta tvarka laikosi informacijos apie pacientą ir jo sveikatą konfidencialumo reikalavimo: be paciento sutikimo neatskleidžia asmeninės paciento informacijos kitiems asmenims ar institucijoms, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Gydytojas neturi komentuoti konkretaus paciento sveikatos būklės viešumoje <...>“ (Lietuvos gydytojo profesinės etikos kodeksas, 2015). Pateikta nuostata visiškai atitinka paskutinę iš minėtųjų aukščiau Hipokrato priesaikos tezių.

Nustatant moralinių principų esmę, svarbu pabrėžti, jog moralė apibrėžiama kaip „elgesio taisyklių, kurias bendruomenė ar bendruomenės dalis priima kaip savaimę suprantamas, visuma“, tuo tarpu moralumas „susijęs su terminu „dorovė“. Tai elgesys, pagrįstas tam tikru vidiniu įsitikinimu. Elgesio taisyklių tam tikroje bendruomenėje laikomasi ne todėl, kad taip įprasta, o todėl, kad tikima, jog tai, kas daroma, yra gerai“ (ten Have *et al.*, 2003, p. 21). Akivaizdu, kad šia prasme didžiausią įtaką Žmogaus sąmonei turi religija, o tam tikrais atvejais – valstybėje vyraujančios politinės pažiūros, ir dažnai jos veikia vienu metu. Šiuo pagrindu nebus klaidinga teigti, jog moraliniai principai iš esmės atitinka konkrečios religijos šventuosius raštus, taip pat – diegiamas Žmogui nuo mažens nuostatas, kurios tiesiogiai priklauso nuo aplinkos, supančios Jį. Be to, moralei turi įtakos ir tam tikri psichologiniai, filosofiniai aspektai.

Apibendrinant darytina išvada, kad įvairūs principai galioja visose gyvenimo sferose, kadangi jie yra visko pagrindas. Dėl savo pobūdžio jie tiesiogiai veikia Žmogaus gyvenimą, tad turi labai didelę reikšmę skirtingais gyvenimo aspektais.

3.2. Teisės, etikos ir moralės principų įtaka valstybės pozicijai dėl eutanazijos įteisinimo

Ištyrus eutanazijos įteisinimą lyginamuoju aspektu, atsiranda pagrindas vertinti priežastis, dėl kurių konkrečios šalys laikosi vienos ar kitos pozicijos eutanazijos įteisinimo klausimu. Kaip buvo nustatyta, analizuojant valstybes, kuriose yra įteisinta galimybė pasinaudoti eutanazija, liberalus požiūris į šios procedūros legalizavimą susiformuoja tuomet, kai valstybės dėmesys yra nukreiptas į Žmogų ir į Jo interesus. Akivaizdu, kad pagal tai, kokie principai dominuoja konkrečioje valstybėje, galima spręsti apie Žmogaus, kaip atskiro ir nepriklausomo vieneto, vietą toje šalyje.

Pavyzdžiui, faktas, kad Šveicarijoje yra paplitęs eutanazijos turizmas, kuriuo pasinaudoti gali ir užsienio piliečiai, taip pat – savižudybės kapsulės išradimas, liudija apie itin liberalų valstybės požiūrį į eutanaziją. Aplinkybė, jog Šveicarijoje yra įteisinta tik pasyvioji eutanazija, kaip jau buvo minėta ankstesnėje dalyje, rodo tik tai, kad šalis siekia išlaikyti balansą tarp Žmogaus teisės į gyvybę apsaugos ir Jo orumo. Būtent šiuo tikslu Šveicarijoje palaipsniui yra vystomos galimybės nutraukti savo gyvybę, sudarant kuo komfortiškesnes sąlygas Žmogui pasitraukti iš gyvenimo, minimizuojant pašalinės pagalbos vaidmenį. Šiuo pagrindu darytina išvada, kad Šveicarijoje yra vadovujamasi humanišku, kuris yra organiškai derinamas su teise – centras yra Žmogus, o jo teisės sukasi aplink Jį.

Priešingas pavyzdys – Rusija, kurioje derinti teisinius, etinius ir moralinius principus šiuo metu akivaizdžiai nepavyksta. Vertinant šios šalies kategorišką poziciją eutanazijos klausimu, paminėtina Rusijos stačiatikių bažnyčia. Rusijos stačiatikių bažnyčios socialinės sampratos pagrindų XII skyriuje, 7 dalyje nurodoma, kad „Bažnyčia, būdama ištikima įsakymo „Nežudyk“ laikymuisi, nepripažįsta bandymų įteisinti eutanaziją („tyčinis beviltiškai sergančiojo žudymas“). Šventasis Raštas nurodo Dievą kaip vienintelį gyvenimo ir mirties šeimininką: „Jo rankoje yra visų gyvų būtybių siela ir viso žmogaus kūno dvasia“ (Основы социальной концепции Русской Православной Церкви, 2008). Rusijoje eutanazija yra žmogžudystės arba savižudybės forma, priklausomai nuo to, ar ją atlieka pacientas savarankiškai, ar yra kažkieno padedamas. Pastaruoju atveju eutanazijai galioja atitinkamos kanoninės taisyklės, pagal kurias tyčinė savižudybė, kaip ir pagalba ją įvykdyti, yra vertinama kaip sunki nuodėmė. Savižudybė, laikoma poelgiu, kurio priežastis – žmogaus nusikaltimas ar bailumas, nėra apdovanojama krikščionišku laidojimu ir liturginiu minėjimu (Андреев, 2019, p. 206). Taigi, darytina išvada, jog pagal Bažnyčią turi būti siekiama išsaugoti Žmogaus gyvybę ir sielą bet kokiomis sąlygomis. Kas liečia

teisinę pusę, Rusijoje jau ilgą laiką pastebima tendencija nesivadovauti teisės principais, tad šioje šalyje nėra atsižvelgiama į Žmogaus teises. Vertinant etikos principus, vaizdingiausiai situaciją Rusijoje atspindi aprašytas aukščiau atvejis su kontradmirolo, kuris kentėjo nepakeliamus skausmus dėl biurokratinių dalykų. Pasirodo, formalūs parašai yra svarbesni už Žmogaus sveikatą. Akivaizdu, kad šioje situacijoje nebuvo paisoma nei Hipokrato priesaikos, nei kažkokių kitų etinių principų. Be to, minėto įvykio pagrindu kyla pagrindas teigti, jog įteisinus eutanaziją, Rusijoje sumažėtų savižudybių skaičius, kadangi kontradmirolo mirties pavyzdys parodo, jog kartais Žmonės priversti rinktis savižudybę tiesiog nesulaukdami pagalbos arba neturėdami galimybės pasinaudoti kita, ramesne mirties galimybe. Vertinant išdėstytas aplinkybės, sunku įvertinti, kokie principai Rusijoje yra dominuojantys, tačiau akivaizdu, kad į Žmogų ten atsižvelgiama nėra – Jo padėtis pilnai priklauso nuo krypties, kuria „žengia“ valdžia.

Palygintų valstybių, kurių požiūriai į Žmogų akivaizdžiai ir drastiškai skiriasi, pagrindu, prieinama prie išvados, kad teisiniai, etiniai ir moraliniai principai turi įtakos valstybės požiūriui į eutanazijos įteisinimą ir apskritai – į Žmogų, tačiau išvelgiama problema, kad principų turinys, priklausomai nuo valstybėje vyraujančios politinės santvarkos, gali skirtis ir deformuotis ydinga linkme.

3.3. Eutanazija – teisė, laisvė, ar pasirinkimas?

Įvertinus eutanaziją ir jos įteisinimą skirtingais aspektais, pradedant nuo Žmogaus teisių ir baigiant skirtingų kategorijų teisės principais, yra akivaizdu, jog eutanazija iki šiol išlieka procedūra, keliančia daug diskusinių klausimų, kadangi susikerta skirtingos prigimties gėriai. Tačiau kertinis akmuo yra Žmogus.

Teisės normos, etikos taisyklės, Dievo įsakymai ir kiti postulatai yra ne daugiau, negu Žmogaus elgesį reguliuojančios nuostatos, kurioms, viena vertus, Žmogus turi paklusti, tačiau, kita vertus, jos negali būti viršesnės už patį Žmogų, juk „žmogus yra ne kas kita kaip savo paties projektas, jis egzistuoja tik tiek, kiek save realizuoja, taigi jis yra ne kas kita kaip savo veiksmų visuma, ne kas kita kaip savo paties gyvenimas“ (Sartre, 2016, p. 43). Visos egzistuojančios taisyklės yra Žmonijos⁴ sukurtas produktas, tad yra akivaizdu, kad Žmogus turi daugiau teisių, negu yra apibrėžta skirtingų taisyklių rinkiniuose, ir nei pastarieji, nei jokios valstybės teisė, negali sureguliuoti visų visuomeninių santykių.

---

⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad Žmonijos sąvoka vartojama neatsitiktinai: autorė atkreipia dėmesį, kad Žmonija vienija kiekvieną atskirą individą – Žmogų, kuris turi vienodas teises. Visuomenės sąvoka šiuo atveju, panašiai kaip ir asmens sąvoka, tam tikra prasme „nužmogintų“ Žmogų.

Vertinant prieštaraujančių eutanazijos idėjai argumentų prigimtį, išvelgiama, kad visus juos vienija mirties baimė: teisė į eutanaziją yra tapatinama su teise į mirtį, kuri visuomenėje yra vertinama neigiamai. Tačiau pastebėtina, kad tokį požiūrį lemia gilesnio supratimo nebuvimas: nėra gyvybės ir mirties kaip atskirų kategorijų – yra Žmogus, kurio gyvybė anksčiau ar vėliau baigiasi mirtimi. Šiuo pagrindu darytina išvada, kad ir gyvybė, ir mirtis yra Žmogaus vientisumo dalys, kurios negali būti išskiriamos. Taigi manytina, jog turėdamas teisę į gyvybę, Žmogus turi turėti galimybę disponuoti pastarąja pilna apimtimi, tuo pačiu ir spręsti dėl savo gyvybės nutraukimo.

Aukščiau pateiktą išvalgą pagrindžia ir savižudybės, kurios kasdien įvyksta visame pasaulyje. Žmogus visuomet gali savarankiškai pasitraukti iš gyvenimo, o Jo sprendimui turi įtakos tik moralinės nuostatos, kurias Žmogus puoselėja ir Jo charakterio savybės. „Žmogus pats save sukuria, jis neateina į šį pasaulį jau išbaigtas, jis konstruoja save rinkdamasis savąją moralę, o aplinkybės susiklosto taip, kad jis negali nepasirinkti kokios nors moralės“ (Sartre, 2016, p. 54). Taigi, nesvarbu, ar suteikia teisę nutraukti gyvybę skirtingos taisyklės, ar draudžia – viskas prasideda nuo Žmogaus ir baigiasi Žmogumi. Jeigu Žmogus netenka orumo, Jis netenka ir savo gyvenimo, kadangi viskas atsiremia į tai, kuo Žmogus yra sau. Šiuo pagrindu manytina, kad eutanazija išlieka Žmogaus pasirinkimo dalyku, objektyviai egzistuojant Jo teisei nutraukti savo gyvybę, kurią aprėpia pati gyvybė, ir laisvei gyventi taip, kaip Jis mano, jog yra priimtina būtent Jam. Žmogui suvokiant savo laisvę, kaip priklausančią pagal apimtį nuo to, kiek tos laisvės Jis suteikia sau pats, pasirinkus eutanaziją, ji tampa Žmogaus laisve nepriklausomai nuo to, ar ji yra oficialiai įteisinta, ar ne.

IŠVADOS

1. Atskleidus eutanazijos esmę bei išskyrus jos rūšis, buvo nustatyta, jog šiuolaikinė eutanazija, skirtingai nuo pirminės savo reikšmės – „gera mirtis“ – apibūdina veiksmus, kurie atliekami siekiant padėti nepagydoma liga sergančiam arba priešmirtinių kančių kamuojamam Žmogui išsivaduoti nuo sunkių kančių, nutraukiant Jo gyvybę. Pati eutanazija gali būti aktyvioji arba pasyvioji, taip pat savanoriška arba nesavanoriška. Opiausia problema kyla susikirtimo su Žmogaus teise į gyvybę pagrindu, kadangi vertinant eutanazijos įteisinimo klausimą pastebima, jog tam tikra prasme teisė į gyvybę yra pernelyg sureikšminama dėl jai būdingo absoliutumo, o eutanazijos įteisinimas prilyginamas nužudymo įteisinimui, ką puikiai atspindi LR Baudžiamasis kodeksas. Tačiau neįteisinant eutanazijos susiduriama su kita reikšminga problema – grėsme Žmogaus orumui, kuris yra neatsiejamas nuo Žmogaus gyvybės.

Eutanazija buvo nagrinėjama ir kitų Žmogaus teisių kontekste. Taip, kalbant apie Žmogaus laisvę, buvo prieita prie išvados, jog ji nėra absoliutaus pobūdžio, ir eutanazijos kontekste aptariama teisė gali būti vertinama keliais aspektais: svarstant eutanazijos įteisinimo klausimą teisės į laisvę aspektu bendrai, manytina, jog turi būti atsižvelgiama į J. S. Millio žalos principą, o tuo atveju, kai eutanazija vertinama kaip konkrečiu atveju atliekama procedūra, laisvės kategorija įgyja vertinamąjį pobūdį ir šiuo atveju aptariamos laisvės apimtis priklauso nuo Žmogaus suvokimo.

Aptariant Žmogaus teisę į autonomiją buvo pastebėta, jog ji negali būti ribojama, išskyrus atvejus, kai dėl objektyvių priežasčių Žmogus nėra pajėgus reikšti savo valią ir šiuo pagrindu buvo prieita prie išvados, kad Žmogui, atitinkančiam civilinės teisės veiksnio kriterijų, turėtų būti suteikta galimybė pasirinkti eutanaziją, esant tokiai Jo valiai. Be to, buvo pabrėžtas ryšys tarp Žmogaus teisės į autonomiją ir teisės į laisvę, kadangi pasitelkdamas pirmąją Žmogus savarankiškai priima sprendimą, o teisės į laisvę pagalba Jis priimtus sprendimus įgyvendina, tokiu būdu užtikrindamas ir savo orumą.

Be to, analizuojant eutanazijos įteisinimo klausimą Žmogaus teisės į laisvę ir teisės į autonomiją kontekste, buvo nustatyta problematika, susijusi su Žmonėmis, kurie pagal civilinę teisę laikytini neveiksniais asmenimis – tokių individų valia yra apribota, tad Jie tinkamai įvertinti savo padėties ir priimti racionalų sprendimą negali. Taip pat buvo pastebėta, jog tokiais atvejais nebūtų teisinga suteikti teisę įgaliojams tretiesiems asmenims priimti sprendimą už neveiksnumo kriterijų

atitinkančius Žmonės, kadangi egzistuoja rizika, jog eutanazijos klausimas bus sprendžiamas vadovaujantis savanaudiškomis paskatomis.

Perėjus prie Žmogaus teisės į privatumą, buvo išvelgta, jog tam tikra prasme minėta teisė yra prielaida Žmogaus autonomijai, kadangi garantuoja Žmogaus privataus gyvenimo apsaugą nuo kišimosi į jį. Eutanazijos uždraudimas yra įsikišimas į Žmogaus sprendimą, į Jo privatų gyvenimą, taigi buvo prieita prie išvados, jog pažeidus Žmogaus teisę į privatumą, tuo pačiu yra pažeidžiama ir Jo teisė į autonomiją, o tai reiškia – ir Žmogaus orumas.

Vertinant eutanaziją Žmogaus teisės į lygybę atžvilgiu, buvo konstatuota nevienareikšmiška padėtis: uždraudus eutanaziją yra pažeidžiama teisė į vienodą elgesį, taip pat – orumas ir teisė į laisvę tokių Žmonių, kurie neturi galimybes savarankiškai įvykdyti savižudybės. Tuo tarpu įteisinus eutanaziją padidėja diskriminavimo rizika, jog bus piktnaudžiaujama darant įtaką nepagydomai sergančiųjų Žmonių valiai.

2. Išanalizavus, kaip eutanazija yra sureguliuota valstybėse, įteisinusiose eutanaziją, buvo išvelgtas liberalus tokių šalių požiūris į eutanaziją. Itin humaniškais minėtos procedūros atžvilgiu laikytini Nyderlandai, Belgija ir Šveicarija – šiose valstybėse didelis dėmesys yra skiriamas Žmogaus interesams ir yra paisoma Žmogaus valia. Dėl šios priežasties buvo prieita prie išvados, jog šalyse, kurios įteisino eutanaziją, yra gerbiamas Žmogaus orumas. Taip pat Šveicarijos pavyzdžiu buvo pastebėta, jog valstybės, kuriose įteisinta tik pasyvioji eutanazijos forma, nebūtinai laikosi griežtesnių pažiūrų į eutanaziją, o kaip tik tokiu būdu siekia pusiausvyros tarp Žmogaus teisės į gyvybę ir kitų Žmogaus laisvių. Kas liečia valstybes, kuriose eutanazija šiuo metu yra uždrausta, buvo pastebėta, kad savo griežtu reguliavimu jos bando nepripažinti eutanazijos egzistavimo kaip tokio, tačiau analizuoti savižudybės ir nelegalios eutanazijos pavyzdžiai Lietuvoje, Rusijoje ir Kinijoje liudija apie tai, jog teisiškai draudžiant vieną ar kitą elgesio variantą, faktiškai jis niekur nedings.
3. Apibrėžus principų sąvoką, buvo pabrėžta ypatinga jų reikšmė – jie egzistuoja kone visose gyvenimo sferose ir tiesiogiai veikia ne tik abstrakčiai esantys viso ko pagrindai, bet ir turi tiesioginę įtaką Žmogaus gyvenimui. Palyginus tarpusavyje dvi valstybes, tarp kurių egzistuoja didelis kontrastas visuose lygmenyse – Šveicariją ir Rusiją - buvo prieita prie išvados, jog teisiniai, etiniai ir moraliniai principai turi įtakos valstybės požiūriui į eutanaziją, į Žmogų, tačiau priklausomai nuo

vyraujančios konkrečioje valstybėje politinės santvarkos, gali skirtis principų turinys.

Galiausiai, išsamiai išnagrinėjus eutanazijos įteisinimo klausimą visais nurodytais, apibūdinant šiam darbui keliamus uždavinius, aspektais, buvo padaryta išvada, kad Žmogus yra žymiai platesnė kategorija, negu teisė arba bet kuri taisyklė ar taisyklių rinkinys. Nepriklausomai nuo įstatymo raidės, Žmogus turi žymiai daugiau teisiu, negu oficialiai Jam yra suteikiama teisiniu pagrindu, dėl ko manytina, jog Žmogus yra visko pradžia. Atsižvelgiant į tai, kad Žmogaus nėra be Jo orumo, kadangi būtent šios vertybės pagrindu Žmogus suvokia, kas Jis yra sau, o gyvybė, kaip buvo nustatyta, yra neatsiejama nuo mirties, buvo prieita prie išvados, jog eutanazija laikytina tiek teise, tiek laisve, tiek ir pasirinkimu, ir esant atitinkamai Žmogaus valiai, eutanazija gali įkūnyti vienu metu visas tris reikšmes.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
5. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68-2497.

Specialioji literatūra

6. Andrianov, A. (2019). Poziciia Russkoi Pravoslavnoi Cerkvi ob evtanazii. *Osnovy socialnoi koncepcii Russkoi Pravoslavnoi Cerkvi*, XII(8), p. 206-209.
7. Belikova, K. (2020). K voprosu ob evtanazii v stranakh BRIKS: pravovye i moralno-eticheskie ramki v Brazilii, Rosii i Kitae. *Pravo i politika*, 2020-7, p. 13-34.
8. Berlin, I. (1998). Dva ponimaniia svobody. *Sovremennyi liberalizm*, 19-43.
9. Biotti-Mache, F. (2016). Elements of language and history. *L'Esprit du temps*, 2, p. 17-33 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.cairn-int.info/revue-etudes-sur-la-mort-2016-2-page-17.htm> [žiūrėta 2023 m. sausio 22 d.].
10. Gefenas, E. (1995). *Eutanazija*. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas.
11. Gumbis, J. (2003). Eutanazija žmogaus teisių ir autonomijos kontekstu. *Teisė*, 47, p. 36-51.
12. Kai, K. (2010). Euthanasia and death with dignity in Japanese law. *J Int Bioethique*, 21(4), p. 1-13.
13. Kantas, I. (1980). *Dorovės metafizikos pagrindai*. Vertė Kristina Rickevičiūtė. Vilnius: Mintis.
14. Lietuvos Respublikos eutanazijos įstatymo projektas (2015) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=15vz32ta18&documentId=447e4060bb5011e4a939cd67303e5a1f&category=TAP> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 14 d.].
15. Lushnikova, A. (2017). Pravo na evtanaziiu: analiz sudebnoi praktiki Velikobritanii i SSHA. *Sravnitelnoe Konstitucionnoe Obozrenie*, 2(117), p. 106-120.
16. Mill, J. S. (1995). *Apie laisvę*. Vertė Vytautas Radžvilas. Vilnius: Pradai.

17. Narbekovas, A. (2008). Eutanazijos terminų vartojimo bioetikoje bei teisėje problematika Lietuvoje. *JURISPRUDENCIJA*, 12(114), 27-35.
18. Sartre, J.-P. (2016). *Egzistencializmas – tai humanizmas*. Vertė Goda Bulybenko. Vilnius: Vaga.
19. Spruogis, E. (2012). Teisės šaltiniai. Teisės principai. Iš: Baublys, L. et al. (2012). *Teisės teorijos įvadas*. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 203-247.
20. Taylor, R. S. (2005). Kantian Personal Autonomy. *Sage Publications*, 33(5), p. 602 – 628.
21. Ten Have, H. A. M., ter Meulen, R. H. J. ir van Leeuwen, E. (2003). *Medicinos etika*. Vilnius: Charibdė.
22. Wolhandler, S. J. (1984). Voluntary Active Euthanasia for the Terminally Ill and the Constitutional Right to Privacy. *Cornell Law Review*, 69(2), 363-383.
23. Znakov, V. (2005). Ponimanie ekzistencialnogo vybora: zhizn v stradaniiakh ili evtanaziia. *Voprosy psikhologii*, № 6, 3-12 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lib.ipran.ru/upload/papers/20193944.pdf> [žiūrėta: 2022 m. gruodžio 10 d.].

Teismų praktika

24. *Pretty v. the United Kingdom* [EŽTT], Nr. 2346/02, [2002-04-29]. ECLI:CE:ECHR:2002:0429JUD000234602.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 109-3004.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 90-2662.
27. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros byla Valstybė prieš Ž.Slavinskienę. Nr. 10-2-315-98.

Kiti šaltiniai

28. ABC NEWS. *104-year-old academic David Goodall to travel to Switzerland for voluntary euthanasia* [interaktyvus] (modifikuota 2018-05-02). Prieiga per internetą: <https://www.abc.net.au/news/2018-05-01/david-goodall-to-travel-to-switzerland-for-voluntary-euthanasia/9714292> [žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d.].
29. Cambridge University Press & Assessment. *Cambridge Dictionary* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/freedom> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.].

30. Government of the Netherlands. *Euthanasia, assisted suicide and non-resuscitation on request* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.government.nl/topics/euthanasia/euthanasia-assisted-suicide-and-non-resuscitation-on-request> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.].
31. INFAL.T. *Nyderlandai panaikino eutanazijai taikomus amžiaus apribojimus* [interaktyvus] (modifikuota 2023-04-14). Prieiga per internetą: <https://infa.lt/88260/nyderlandai-panaikino-eutanazijai-taikomus-amziaus-apribojimus/> [žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.].
32. LIETUVIUZODYNAS.LT [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Principas> [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.].
33. Lietuvos gydytojų sąjunga. *Lietuvos gydytojo profesinės etikos kodeksas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lgs.lt/lgs-profesines-etikos-kodeksas> [žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.].
34. Lrytas.lt. *Savižudybės kapsulė jau legali – pirmieji klientai ja pasinaudos jau kitais metais* [interaktyvus] (modifikuota 2021-12-07). Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/it/laboratorija/2021/12/07/news/savizudybes-kapsule-jau-legali---pirmieji-klientai-ja-pasinaudos-jau-kitais-metiais-21654228> [žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d.].
35. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/autonomija-1/> [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
36. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/eutanazija/> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 10 d.].
37. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/hipokrato-priesaika/> [žiūrėta 2023 m. balandžio 10 d.].
38. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/orumas-1/> [žiūrėta 2022 m. gruodžio 13 d.].
39. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. *Visuotinė lietuvių kalbos enciklopedija* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/paliatyvioji-pagalba/> [žiūrėta 2023 m. sausio 22 d.].

40. National Library of Medicine. *Clinical review: Ethics and end-of-life care for critically ill patients in China* [interaktyvus] (modifikuota 2013-12-04). Prieiga per internetą: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4057346/#B34> [žiūrėta 2023 m. balandžio 9 d.].
41. Prikaz ot 25 dekabria 2014 g. N 908n „O poriadke ustanovleniia diagnoza smerti mozga cheloveka“ (2014). *Miniust Rossii*, 2015, 37230.
42. Realnoe vremia. *Pochemu v Rossii nelzia razreshat evtanaziiu?* [interaktyvus] (modifikuota 2019-11-03). Prieiga per internetą: <https://realnoevremya.ru/articles/156704-pochemu-v-rossii-seychas-nelzya-razreshat-evtanaziyu> [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.].
43. Rijksoverheid. *Kabinet werkt aan regeling levensbeëindiging voor kinderen tot 12 jaar die ondraaglijk en uitzichtloos lijden* [interaktyvus] (modifikuota 2023-04-14). Prieiga per internetą: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/04/14/kabinet-werkt-aan-regeling-levensbeëindiging-voor-kinderen-tot-12-jaar-die-ondraaglijk-en-uitzichtloos-lijden> [žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.].
44. Russkaia Pravoslavnaia Cerkov. *Osnovy socialnoi koncepcii Russkoi Pravoslavnoi Cerkvi* [interaktyvus] (modifikuota 2008-06-09). Prieiga per internetą: <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html> [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.].
45. The World Federation of Right to Die Societies. *Advice published on Dutch Completed Life Bill* [interaktyvus] (modifikuota 2022-05-22). Prieiga per internetą: <https://wfrtds.org/advice-on-dutch-completed-life-bill-published/> [žiūrėta 2023 m. kovo 29 d.].
46. World Population Review. *Countries Where Euthanasia is Legal/Where Is Euthanasia Legal? 2023* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/where-is-euthanasia-legal> [žiūrėta 2023 m. kovo 28 d.].
47. Žodynas.lt. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/l/laisve> [žiūrėta 2023 m. vasario 26 d.].
48. Žodynas.lt. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/r/racionalus> [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.].

SANTRAUKA

Eutanazija: teisės, etikos ir moralės principai

Sabina Maliutina

Magistro darbe buvo nustatyta, kad eutanazija yra veiksmai, kurie atliekami su tikslu padėti žmogui, sergančiam sunkia nepagydoma liga arba esančiam ant mirties slenksčio, išsivaduoti nuo kančių. Taip pat buvo nustatytos eutanazijos rūšys: eutanazija gali būti skirstoma pagal veikimo būdą į aktyviają arba pasyviają; pagal gydomojo asmens valios išreiškimo laipsnį – savanoriška arba nesavanoriška. Buvo nustatytas tokių Žmogaus teisių turinys, kaip teisės į gyvybę, teisės į laisvę, teisės į autonomiją, teisės į privatumą ir teisės į lygybę, eutanazijos kontekste ir buvo išvelgta, kad visos jos yra tarpusavyje susijusios ir neatsiejamos nuo Žmogaus orumo. Buvo nustatyta, kad Žmogaus teisių kontekste kyla nemažai probleminių aspektų, susijusių su eutanazija, tad vienareikšmiškai minėtų teisių atžvilgiu eutanazijos įteisinimo klausimą įvertinti neįmanoma.

Darbe taip pat buvo ištirtos valstybės, kurios įteisino eutanaziją pilna apimtimi, šalys, kuriose yra legalizuota tik pasyvioji eutanazija bei valstybės, kuriose eutanazija yra uždrausta.

Nustačius teisės, etikos ir moralės principų, turinčių reikšmę eutanazijai, turinį, buvo apsvaistytas klausimas, ar eutanazija yra laikytina teise, ar laisve, ar pareiga.

SUMMARY

Euthanasia: Legal, Ethical and Moral Principles

Sabina Maliutina

It was established in the master's thesis that euthanasia is an act that is performed with the aim of helping a person suffering from a serious incurable disease or on the verge of death to be freed from suffering. The types of euthanasia were also determined: euthanasia can be divided according to the method of operation into active or passive; according to the degree of expression of the will of the treated person - voluntary or involuntary. The content of such Human Rights as the right to life, the right to liberty, the right to autonomy, the right to privacy and the right to equality in the context of euthanasia was determined and it was seen that all of them are interrelated and inseparable from human dignity. It was established that a number of problematic aspects related to euthanasia arise in the context of Human Rights, so it is impossible to unequivocally assess the issue of legalizing euthanasia in relation to the aforementioned rights.

In the master's thesis also were analyzed countries that have legalized euthanasia in full, countries where only passive euthanasia is legalized and countries where euthanasia is prohibited.

After determining the content of the principles of law, ethics and morality that are relevant to euthanasia, the question of whether euthanasia is considered a right, a freedom, or a duty was considered.